ПРАЛЕТАРЫІ ЎСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

Літаратура і Мастацтва

Год выдання 38-ы
№ 52 (2412)
4 ліпеня 1969 г. ПЯТНІЦА
Цана 4 кап.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

Беларусь урачыста адзначае 25-ю гадавіну вызвалення ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў.

ВІНШУЕМ ЦЯБЕ, ТАВАРЫШ, З ГЭТЫМ ВЯЛІКІМ СВЯТАМ!

СЦЯГІ ВЫЗВАЛЕННЯ

Пімен ПАНЧАНКА

Чырвоныя сцягі і зялёнае лісце... Два колеры валадараць сёння над прасторами Беларусі. Наш народ святкуе дваццаць пятую гадавіну вызвалення ад фашысцкай навалы.

У Мінск з'ехаліся праслаўленыя героі чатырох франтоў: палкаводцы, афіцэры, салдаты.

Горача абдымаюцца пасівелыя партызаны, успамінаюць апошнія бітвы, наведваюць апошнія стаянкі сваіх легендарных брыгад.

На нашых вуснах зноў гучаць словы ўдзячнасці салдатам і афіцэрам часцей і злучэнняў, якія носяць назвы Мінскіх, Віцебскіх, Магілёўскіх, Бабруйскіх, Барысаўскіх...

Але першы нізкі паклон тым, хто навечна застаўся ў беларускай зямлі, аддаў жыццё за яе вызваленне. Іх цяжка пералічыць, але забыць немагчыма. Светлыя імёны герояў навечна высечаны на тысячах помнікаў гарадоў і вёсак Беларусі, у памяці народа. Мы ганарымся сваімі прыгожымі гарадамі, заводамі, калгаснымі сёламі. Але мы добра ведаем і тое, што не было б такога росквіту, такой індустрыі, такой радасці, каб не дапамога братніх народаў.

Як жа не славіць нам сацыялістычнае братэрства, без якога мы не ўяўляем свайго жыцця, жыцця нашых дзяцей, нашых нашчадкаў!

Нястомная, палымяная праца Камуністычнай партыі зрадніла ўсе савецкія народы. Мы ўсе жывём у самай моцнай, самай працавітай, самай шчырай інтэрнацыянальнай сям'і.

Успамінаюцца шматлікія сустрэчы ў розных кутках савецкай зямлі. На Жытоміршчыне нас акружылі ўкраінцы — беларускія партызаны. Асабліва запомнілася адна жанчына. Яе, параненую сувязную, выратавалі брагінскія партызаны.

У Тбілісі да нас у гасцініцу прыйшоў генерал, былы лётчык, які пачаў біць нямецкіх асаў з першага дня вайны над Беластокам. А мы грузінскім сябрам расказвалі пра месца, дзе пахаваны слаўны воін і паэт Мірза Гелавані.

У Маскве і Кіеве, Ташкенце і Алма-Аце, на Енісеі і Волзе жывуць нашы дарагія браты і сёстры, што вызвалялі Беларусь ці змагаліся ў беларускіх партызанскіх атрадах. У нас і ў іх сёння агульнае, кроўнае свята.

Але і ў дні ўрачыстасці — прыслухайцеся, — жалобна і трывожна гучаць хатынскія званы. Святая зямля 136 вёсак, спаленых разам з жыхарамі, захавана на хатынскім папялішчы. А мне ўспамінаецца вёска Казулічы, дзе я калісьці настаўнічаў. Маіх добрых суседзяў фашысты сагналі ў вятрак і спалілі...

Гэта боль беларускай зямлі, вялікі і непагасны, як непагасна і наша нянавісць да фашызму. Тое, што перажыў беларускі народ, проста няма з чым параўнаць. У тыя горкія дні я пісаў:

Зямля беларуская, кім ты прызначана
Арэнаю быць нечуваных баёў?
Дзяржавы прыходзяць свой лёс перайначваць
Да рэчак тваіх, паплавоў і гаёў.

Агнём і касцямі, крывёй і жалезам
Угнойваюць войны твае балаты.
З усёй планеты салдаты лезуць
Памерці на нашых пясках залатых...

Крывёю набухлі дубровы і травы,
Блакіт спапяляюць крывавыя зоры.
Ты маеш, ты маеш, зямля мая, права
На большае шчасце, на меншае гора.

Гады фашысцкага пекла зрабілі сваю чорную справу. Беларусь была зруйнавана, спустошана. Маршал Савецкага Саюза Г. К. Жукаў успамінае: «Самае цяжкае ўражанне рабілі людзі, жыхары Мінска. Большасць іх была дарэшты знясілена, змардавана, па тварах многіх каціліся слёзы...» Гэта былі першыя слёзы радасці. Пра гэтыя слёзы, пра бясконцую ноч фашысцкай няволі, пра геразм беларускіх партызан і падпольшчыкаў, пра ўсенародны патрыятызм савецкіх людзей напісалі добрыя кнігі і самі партызаны, і пісьменнікі розных пакаленняў. Асабліва пераканальна гучаць раманы, аповесці, апавяданні і вершы тых, хто сам усё гэта перажыў, чыё растаптанае вайной маленства да канца жыцця будзе самым горкім успамінам.

А вось пра геразм савецкіх воінаў, пра нашу магутную і непераможную армію напісана мала. Вочы, якія бачылі гора і смерць на акупіраванай беларускай зямлі, павінны часцей успамінаць воблік воінаў з чырвонай зоркай на пілотках, іх бяссмяротныя подзвігі. Мы, пісьменнікі, у неаплатным даўгу перад Чырвонай Арміяй і перад тымі рабочымі, жанчынамі, падлеткамі, якія кавалі нашу перамогу на Урале і Сібіры, на Волзе і за Волгай.

Няма тэмы больш важнай для пісьменніка, чым савецкі патрыятызм, геразм нашых людзей. Вялікай любоўю да Радзімы і Ленінскай партыі мы павінны асвятляць усе нашы кнігі, каб агонь патрыятызму і геразму ніколі не пагасаў у сэрцах нашых дзяцей і ўнукаў, у сэрцах будучых пакаленняў. Гэтага патрабуюць чалавечая памяць, імёны загінуўшых, наш суровы і трывожны час, свежыя магілы вострава Даманскага... Шалёны голас новых фашыстаў даносіцца з-пад Рэйна.

Мы святкуем слаўную гадавіну вызвалення, але ні на хвіліну не павінны забываць, што народ В'етнама дзень і ноч адважна змагаецца за сваё вызваленне. Званы Хатыні пераклікаюцца з журботнымі гонгамі В'етнама.

Сэрца пісьменніка павінна чуйна слухаць грозны голас нашай эпохі і быць заўсёды на варце.

ПАМЯЦІ ЗАГІНУЎШЫХ ГЕРОЯЎ

3-га ліпеня, у дзень 25-годдзя вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, у рэспубліцы адбылося ўскладанне вянкоў і кветак на магілы загінуўшых герояў.

У маляўнічым урачыстым убранні наша сталіца — горад Мінск.

У 16 гадзін на плошчы Перамогі становіцца ганаровая варта воінаў Савецкай Арміі. Па абодва бакі Ленінскага праспекта ад вуліцы Свярдлова да Дома-музея 1-га з'езда РСДРП — тысячы мінчан з букетамі жывых кветак.

У гэты ж час на плошчу У. І. Леніна прыбывае калона ветэранаў Вялікай Айчыннай вайны. Сюды ж калонамі падыходзяць прадстаўнікі працоўных раёнаў Мінска.

У 16 гадзін 50 мінут на плошчу Леніна прыбываюць кіраўнікі партыі і ўрада рэспублікі, шматлікія госці, што прыехалі ў сталіцу Беларусі з многіх гарадоў краіны.

Да помніка правадыру ўскладаюцца вянкі ад ветэранаў Вялікай Айчыннай вайны, ад ЦК КПБ, Прэзідыума Вярхоўнага Савета і Савета Міністраў БССР, Міністэрства абароны СССР, Ваеннага савета ЧБВА, Беларускага рэспубліканскага савета прафсаюзаў, ЦК ЛКСМБ, дэлегацый, якія прыбылі на святкаванне, Мінскага абкома КПБ і гаркома партыі, выканкомаў Мінскага абласнога і гарадскога Саветаў дэпутатаў працоўных.

Пасля ўскладання вянкоў да помніка У. І. Леніну сцяганосцы становяцца на чале калоны ветэранаў Вялікай Айчыннай вайны і пад гукі песні-маршу «Свяшчэнная вайна» пачынаюць рухацца да плошчы Перамогі.

На плошчу Перамогі прыбываюць кіраўнікі партыі і ўрада рэспублікі, члены дэлегацый, якія прыбылі на святкаванне, госці. Пад гукі мелодыі «Слаўся» пачынаецца ўскладанне вянкоў.

Вянкі і кветкі ў рэспубліцы былі ўскладзены да помнікаў загінуўшым героям Айчыннай вайны, на магілы партызан і падпольшчыкаў, ахвяр фашысцкага тэрору.

БЕЛТА.

30 чэрвеня Хатынь прыняла зямлю са ста трыццаці шасці вёсак Беларусі, поўнасцю знішчаных фашысцкімі акупантамі і не адроджаных пасля вайны.
Вечна будзе захоўвацца ў Хатынскім мемарыяле гэтая зямля.
Вечна будуць прыносіць патомкі да гэтых урн жывыя кветкі.
Вечна будуць трывожна біць хатынскія званы...

Анатоль ВЯРЦІНСКІ

ХАТЫНСКІЯ ЗВАНЫ

Вы чулі, як у Хатыні
звоняць каміны?
Кроў у жылах стыне,
як слухаеш тыя званы.
Кроў у жылах стыне...
Слухаеш і маўчыш.
А наўкола—пустыня,
а наўкола — ціш.
Толькі адны каміны,
толькі адны званы,
толькі адны яны...

■

Дзінь-дзінь,
дзінь-дзінь-дзінь...
Што гэта звініць, Хатынь?
Тут звінелі сініцы і палазы,
і звінелі жаўранкі ў паднябессі.
Тут звінелі дзіцячыя галасы.
Тут звінелі дзявочыя песні.
Тут звінела пчала,
і звінела піла,
і звінела каса,
і звінела даёнка,
і звінелі, на радасць ўсяго сяла,
тут вясельныя бомы звонка.
Дзінь-дзінь,
дзінь-дзінь-дзінь...
Што гэта звініць, Хатынь?
Што значаць яны, твае званы?
Ці, гэта гучаць адгалоскі
той вёскі, што была да вайны,
той колішняй мірнай вёскі?..
Дзінь-дзінь...
Паслухайце, ці не едзе
гэта вяселле недзе?
Ды хто ж нявеста і жаніх,
калі нікога няма ў жывых?
Дзінь-дзінь...
А гэта не коні ў жытным?
Ды коні патрэбны толькі
жывым,
а мёртвым ніколі
не патрэбны коні.
Дзінь-дзінь...
А гэта не сырадой
цурчыць у даёнку з пенай
густой?
Не,
мёртвым сном у Хатыні
спяць усе гаспадыні.
Дзінь-дзінь...
А гэта не юны смех,
не голас дзіцячых забаў і ўцех?
Не, спалены ўсе дзеткі,
спалены ўсе малалеткі.
Дзінь-дзінь,
дзінь-дзінь-дзінь...
Што гэта звініць, Хатынь?
Што значыць тваіх камінoў
пераэвон?
Ці гэта звініць твой вечны сон?
Ці, можа, ў гэтым звоне —
вечнае тваё бяссонне?
Дзінь-дзінь,
дзінь-дзінь-дзінь...

■

Звіняць, як калісь, на ўсю сваю
сінь
сініцы і жаўрукі.
Але не чуе ніхто іх
«дзінь-дзінь»,
Ніхто не глядзіць з-пад рукі.
Узялі ў Хатыні слых,
зрабілі глухімі ўсіх.
Узялі ў Хатыні зрок,
далі Хатыні змрок...
Стаяць, як калісь, усцяж
каміны,
там, дзе былі двары.
Але не дымяць, а звіняць яны,
звіняць ад зары да зары.
Дзіўныя гэтыя каміны!
Дыміць бы весела ім,
грэць бы неба духам жылым,
цяплом жывым, а яны...
Ды ў гэтым няма іх віны,
гэта віна вайны,
гэта віна вайны.
Гэта яна,
вайна,
дала камінам званы.

Аляксандр ТВАРДОЎСКІ

ПЕРШЫ ДЗЕНЬ У МІНСКУ

Мінск, 3 ліпеня 1944 г.

Усяго дзесяць дзён назад сталіца Беларускай рэспублікі была вельмі далёка ад нас. Не толькі ў тым сэнсе, што яе аддзялялі фронт, другія, трэція і, можа, дзесятыя рубяжы абароны немцаў, але і ў прамым сэнсе адлегласці. Дзесяць дзён назад між намі і Мінскам ляжалі амаль дзве з палавінай сотні кіламетраў. Калі праязджаеш гэтую дарогу, асабліва адчуваеш, якая вялікая прастора зямлі, адваяванай у такі кароткі тэрмін.

Адна справа — Віцебск, ён доўга стаяў ля самай лініі фронту. Але—Мінск! І вось ён, Мінск, канцавы пункт вялікай магістралі, якая носіць яго імя. Вось ён, Мінск, у барвовым водбліску пажараў, у пыле дарог, якія запоўнілі сваім патокам яго вуліцы, у цяжкіх дымах і густой павалоцы ліпеньскай спёкі. Мінск да таго, як першы рэгуліроўшчык зойме ў ім пост на перакрыжаванні.

Сцены, што зеўраць пустымі вокнамі, за якімі віднаць супрацьлеглы бок неба, цясніны, якія ўтварыліся ў вуліцах ад абваленых дамоў, пажары са злавесным ровам, — ці не занадта ўсё гэта знаёмае, ці не паўтарае гэта жалобны дзень падзення Мінска, запаленага немцамі тры гады назад?

Як ад роднай галінкі
дубовы лісток
адарваны,
родны Мінск я
пакінуў, нямецкай
бамбёжкаю гнаны.

Гэтыя горкія радкі беларускага паэта, прысвечаныя развітанню з горадам у такія ж спякотныя ліпеньскія дні, настойліва падказвае памяць у першыя хвіліны сустрэчы са сталіцай братняй рэспублікі.

Не зразумець, дзе разбурэнні новыя, дзе старыя, трохгадовай даўнасці. Горад зноў знявечаны немцамі. Нібы рану, якая не загоілася за доўгі час, зноў развярэдзілі, хлынула свежая кроў, свежыя рубцы ляглі каля ранейшых, якія паспелі, можа, калі не зацягнуцца, дык хоць абсохнуць па краях. І ад гэтага балюча, як ад сапраўднай раны.

Але чым далей у горад, тым далей ад гэтага першага ўражання, якое выклікала ў памяці і журботныя радкі Аркадзя Куляшова, аб адыходзе з Мінска, і параўнання гэтага дня з тым днём...

Нас абганяюць гарматы, увешаныя не так завялымі галінкамі маскіроўкі, як кветкамі, пляцёнкамі, букетамі кветак, што паспелі ўжо мінчане паднесці сваім вызваліцелям. Насельніцтва, колькі яго ёсць у горадзе, усе ад малога да вялікага на нагах. Твары такія, быццам кожны чалавек сустракае свайго самага блізкага—мужа, сына, жаніха, бацьку — пасля доўгай і ўжо амаль безнадзейнай разлукі.

З хваляваннем, якому мала слёз, мала слоў, кідаюцца натоўпы дзяўчат і жанчын да танка з пяхотай на брані або грузавіка з адкінутым брызентам, якія прыпыніліся на перакрыжаванні.

— Сыночкі, родныя нашы...

— Сыночкі! Ведалі б вы, колькі мы чакалі вас...

— Хлопцы, хлопцы! —намагаецца прабіцца бліжэй да машыны стары з абгарэлымі бровамі, спадзеючыся, мабыць, што яму ўдасца расказаць усё спакойна і дзелавіта: і як жылося пры немцах, і як забілі яго сына, што пайшоў у партызаны, і дзе былі шыбеніцы... Але збіваецца і ён, ледзь можна разабраць яго неперадавальнае, з глыбіні перажытага гора і набытай радасці добрае, старэчае: — Хлопцы...

— Хай жыве!—перапыняе ўсіх гучны голас, які, можа, так вось гучаў у Мінску ў былыя гады ў дні вялікіх свят, у калонах, якія праходзілі міма Дома ўрада.

— Хай жыве!

— Бывайце здаровы, сыночкі!—нясецца ўслед танку, які рвануўся наперад і ідзе туды, за горад, дзе ўжо ледзь чутны гул і глухія ўздыхі бою.

Махаюць хусткамі, рукамі, чырвонымі сцяжкамі, якія невядома адкуль узяліся, махаюць дзяўчаты, трымаючыся парамі або па трое, або цэлымі чародкамі, шчаслівымі і раднымі, як у свята. Махаюць пажылыя жанчыны, дзеці, старыя людзі. Махае маленькі хлопчык левай рукой—правая ў яго перавязана белым бінтам.

— Ура-а!..— чуецца, пераносіцца з вуліцы ў вуліцу, з квартала ў квартал пад грукат гусеніц па бруку, пад стрэлы савецкіх зенітак, якія ўжо ўзялі мінскае неба пад свой кантроль.

Людзі літаральна не могуць яшчэ апамятацца.

— Нашы! Няўжо гэта вы прыйшлі?! А мы ўжо чакаем, чакаем... Вось ужо і блізка паляць гарматы, чуем...

— Вадзічкі! Каму халоднай вадзічкі? Выпі, сынок,—чым багата, тым і рада.—Гэта старэнькая, якая размясцілася са сваім вядзёркам на тратуары, усыпаным белым снегам бітага шкла.

—Малачка! Малачка!—Рукі з бутэлькамі малака сярод рук з кветкамі, з дробязнымі і жаласнымі часам, але бясконца зварушлівымі гасцінцамі і частункамі на добры беларускі манер.

Запаленыя ад пылу і цяжкага, бяссоннага маршу, вочы воінаў блішчаць гэтак жа расчулена, як і ў тых, што вітаюць іх.

У горад, непрыкметна, але хутка ўваходзіць парадак: ужо ёсць адрас камендатуры, рэгуліроўшчыкі, заставы з маладых хлопцаў, якія падабралі нямецкія вінтоўкі і вылоўліваюць апошніх немцаў, што прытаіліся ў закутках горада...

Першы савецкі дзень Мінска, які настаў пасля больш чым трохгадовай ночы, у разгары.

Франтавая газета «Красноармейская правда», 4 ліпеня 1944 г.

ЖЫВЫЯ СТАРОНКІ ЛЕТАПІСУ

З ПАРТЫЗАНСКАГА АЛЬБОМА С. РАМАНАВА

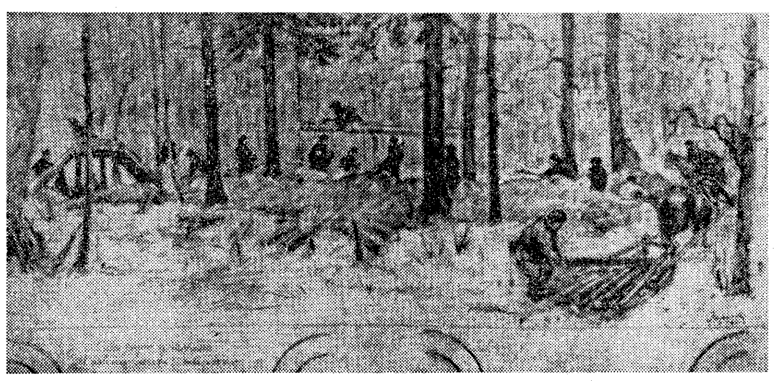
Гэтым малюнкам больш як чвэрць стагоддзя. Яны рабіліся, калі Сяргей Раманаў — цяпер вядомы мастак, заслужаны дзеяч мастацтва БССР —быў байцом партызанскага атрада. Хадзіў на баявыя заданні, а ў вольную ад партызанскіх спраў часіну браў у рукі аловак і паперу.

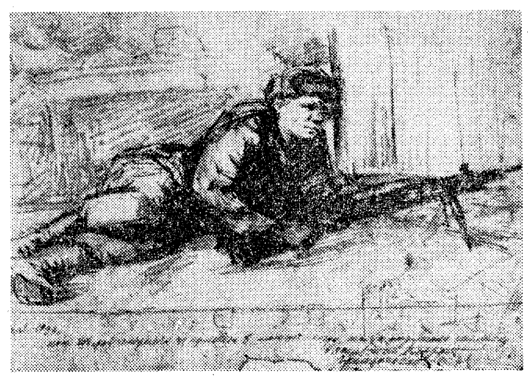
Можа яны і не такія дасканалыя, гэтыя малюнкі, але сёння для нас— жывыя старонкі летапісу Беларусі-партызанкі...

Нас хвалююць занатаваныя ў сціплых лістах паходнага блакнота моманты — партызанскае будаўніцтва, калі ствараючы новы лагер, партызаны рабілі зямлянкі, гутарка палітрука з насельніцтвам вёскі... Нас хвалююць вобразы адважных партызан Івана Шкорава, Яўгена Вярбіцкага...

Адзін з малюнкаў, які прапануем сёння ўвазе чытачоў, патрабуе тлумачэння. Аўтаматчык Іван Шкораў вядзе агонь з зямлянкі. Быў і такі эпізод у баявым жыцці, калі фашыстам удалося зняць партызанскага вартавога і наблізіцца да зямлянкі, дзе адпачывала аддзяленне партызан. Але фашысты не заставалі партызан знянацку. Аўтаматчык Іван Шкораў своечасова адкрыў агонь па ворагах... Пасля ўжо Сяргей Раманаў папрасіў аўтаматчыка папазіраваць яму.

Створаныя ў партызанскім лесе, малюнкі гэтыя—жывы напамінак аб усенародным змаганні.

Будаўніцтва зямлянак у новым лагеры.

Іван Шкораў вядзе агонь з зямлянкі.

Палітрук чытае зводку Саўінфармбюро вясковаму насельніцтву.

Разведчык Яўген Вярбіцкі.

ТУТ КІПЕЎ КРЫВАВЫ БОЙ

Адзін з фрагментаў манумента.

АДСЮЛЬ, з вышыні Кургана славы, відно далёка, далёка. Вунь бяжыць шэрая стужка шашы Мінск—Масква, а там, да самага небакраю — палі, палі, пералескі. Ледзь чутна недзе тахкае трактар...

Мірнае неба, мірная зямля.

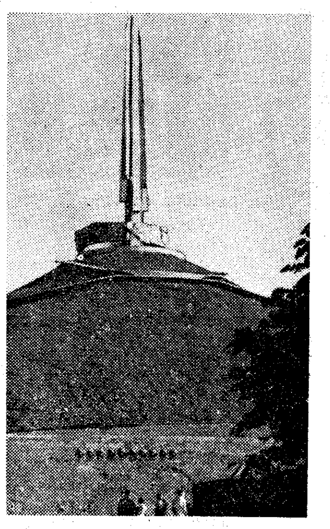
Але яшчэ і сёння ў навакольных вёсках людзі знаходзяць прабітыя кулямі каскі, іржавыя гільзы, штыкі, падобныя на тыя, бетонныя, што ўзняліся зараз над Курганам славы пад самае неба. Узняліся, як памяць аб векапомных днях лета сорак чацвёртага...

Тады тут кіпеў крывавы бой. Над зямлёй, перакапанай траншэямі і акопамі, пакрытай павуціннем калючага дроту, скрозь горкі парахавы дым неслася магутнае рускае «ўра!»

Гэтага шчаслівага часу вызвалення больш як тры гады чакала шматпакутная беларуская зямля, што стагнала пад ботам акупантаў. І вось надышоў ён. Воіны трох Беларускіх і 1-га Прыбалтыйскага франтоў у гіганцкай бітве на беларускай зямлі, ушчэнт разбілі вялізную армію гітлераўцаў, пагналі далей на захад фашысцкую нечысць.

Даўно заараны акопы і траншэі, на свабоднай зямлі беларускай квітнее шчаслівае жыццё. Але не згасне, ніколі не згасне памяць аб неўміручым подзвігу народным у гады Вялікай Айчыннай вайны, не згасне памяць аб героях, што аддалі сваё жыццё за наш сённяшні светлы дзень.

У гонар гэтага ў вялікіх і малых гарадах, у вёсках, ва ўсіх куточках зямлі, па якой некалі пракацілася вайна, стаяць помнікі салдацкай і партызанскай мужнасці, помнікі гераізму савецкіх людзей. Яны розныя — вялікія і малыя, сціплыя і велічныя.

Вось ён, Курган славы.

Тры гады таму назад сюды, на 21-ы кіламетр Маскоўскай шашы, прыехалі тысячы мінчан, госці з усіх куткоў рэспублікі, з многіх гарадоў краіны, каб закласці Курган славы. Жменя да жмені лягла тут зямля з гарадоў-герояў і іншых месц, якія праславілі сябе ратнымі і працоўнымі подзвігамі ў імя свабоды і незалежнасці Савецкай радзімы.

Заўтра мы з вамі будзем сведкамі ўрачыстага адкрыцця Кургана славы, які ўвенчаны велічным манументам работы народнага мастака БССР А. Бембеля. Чатыры трыццаціметровыя штыкі — па ліку чатырох франтоў, што вызвалялі Беларусь — звязвае кругавая стэла з рэльефнымі фігурамі воінаў. Грандыёзнае відовішча!

Памяць аб векапомных днях лета сорак чацвёртага... Не, не толькі памяць, але і перасцярога. Перасцярога тым, хто забыў урокі мінулага, хто зноў точыць зубы на нашу Савецкую айчыну.

ВЕЧАР У ПІСЬМЕННІЦКІМ КЛУБЕ

У клубе Саюза пісьменнікаў БССР адбыўся вечар, прысвечаны 25-й гадавіне вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў.

На вечар былі запрошаны ветэраны Вялікай Айчыннай вайны і працы, удзельнікі бяспрыкладнай аперацыі «Баграціён».

Сярод ганаровых гасцей — член Ваеннага савета, начальнік Палітупраўлення Чырванасцяжнай Беларускай ваеннай акругі генерал-палкоўнік Ул. Грэкаў, двойчы Герой Савецкага Саюза П. Галавачоў, Героі Савецкага Саюза І. Журба, М. Зялёнкін, Герой Сацыялістычнай Працы З. Гарачка.

На вечары ішла размова аб слаўнай перамозе савецкіх воінаў, успаміналіся ваенныя гады.

У зале была разгорнута дакументальная фотавыстаўка былога ваеннага карэспандэнта В. Аркашова — «Ад Масквы да Кёнігсберга». Аўтар выступіў з успамінамі аб падзеях і сустрэчах на франтавых дарогах.

Генерал-палкоўнік Ул. Грэкаў уручыў групе пісьменнікаў памятныя падарункі за актыўную культмасавую ваенна-шэфскую работу. Сярод іх — А. Астрэйка, А. Бачыла, А. Бажко, А. Вялюгін, П. Глебка, П. Кавалёў, А. Кулакоўскі, У. Карпаў, М. Лупсякоў, А. Махнач, А. Міронаў, Р. Няхай, А. Асіпенка, П. Пестрак, М. Ткачоў, В. Хомчанка, Л. Шапіра, Я. Герцовіч, а таксама старшыня рэспубліканскай ваенна-шэфскай камісіі І. Герман, старшыня БРК прафсаюза работнікаў культуры Л. Паміла і інш.

Па даручэнні Ваеннага савета ЧБВА Ул. Грэкаў уручыў праўленню Саюза пісьменнікаў БССР ганаровы кубак за ваенна-шэфскую работу.

Ад імя Саюза пісьменнікаў гасцям былі паднесены памятныя сувеніры.

Вечар закончыўся канцэртам армейскай мастацкай самадзейнасці.

Паўлюк ПРАНУЗА

МЫ ПОМНІМ БЫЛЫЯ ПАХОДЫ...

З САЛДАЦКАГА ДЗЁННІКА

КАЛІ я праглядаю зараз свае ваенныя «архівы» — лісты ад сяброў, занатоўкі ў блакнотах, газетныя выразкі з вершамі і артыкуламі, якія я пранёс праз вайну ў рэчавым мяшку,— у памяці адразу ўсплываюць той далёкі і суровы час, маладосць, абпаленая агнём баёў, баявыя сябры. Бы ўчора гэта было— памятаю сонечны чэрвеньскі дзень 1941 года. Я прыехаў на выхадны дзень дамоў у Добруш рыхтавацца да апошняга дзяржаўнага экзамена ў Гомельскім педінстытуце. Ціхая ясная раніца. Гадзін у адзінаццаць у пакой урываецца сусед — суровы, заклапочаны: «Вайна!».

Праз некалькі гадзін па вуліцах з радыёрупараў дыхнула гэтым нязвыклым словам. Еду ў інстытут у Гомель. Горад не пазнаць. На ім адбітак суровасці і трывогі. Вечарам светамаскіроўка. Над горадам, як вялізныя нажніцы, скрыжаваліся яркія палосы пражэктараў. Нас узброілі вінтоўкамі і паслалі ахоўваць ваенныя аб'екты, лавіць лазутчыкаў, якія ноччу падавалі сігналы варожай авіяцыі. Раніцай вярталіся ў інтэрнат стомленыя, але бадзёрыя. Старшыня дзяржаўнай экзаменацыйнай камісіі Іван Васільевіч Гутараў—чалавек заўсёды вясёлы—сваімі жартамі падтрымліваў нас. Памятаю, калі ноччу на Гомель наляталі варожыя самалёты і мы беглі ў бомбасховішча, ён спакойна клаўся спаць на ложак студэнцкага інтэрната і гаварыў: «На мяне яшчэ не адліта куля».

Здадзены апошні экзамен. Пачаўся экзамен на мужнасць, на адвагу, на любоў да Радзімы. Аб вайне дагэтуль мы ведалі з кніг, з кінафільмаў. І вось яна, ненажэрная, лютая, дыхнула нам у твары дымам, полымем, смерцю. Мы пайшлі па розных дарогах, але да адной мэты — насустрач перамозе над ворагам. Але перш чым пакінуць горад свайго студэнцтва, зялёны Гомель, я наведаў родны Добруш. Нарадзіліся першыя вершы. Іх падказала само жыццё: развітанне з роднымі мясцінамі, з блізкімі сэрцу людзьмі.

І вось, нарэшце, мы ў дарозе. Шлях наш — на Арол. У вагонах шум, песні — моладзь ёсць моладзь. Нязвыкла праз два дні пасля развітання са студэнцтвам насіць салдацкую форму. Нам выдалі баявыя вінтоўкі, бутэлькі з гаручай сумессю. Пачалося суровае франтавое жыццё. Асобныя яго кадры хачу прыгадаць.

Бранскі фронт. Саўінфармбюро паведамляе сумныя весткі. Гомельскі напрамак... Мой родны Добруш ужо ў варожых руках. Ні вестак адтуль, ні туды напісаць. Палітрук прынёс свежыя газеты. Разгарнуў «Праўду» ад 5 верасня 1941 года і пачаў чытаць перадавы артыкул «Фашысцка-нямецкія нягоднікі». У вачах пацямнела. Яшчэ і яшчэ раз перачытваў месца, дзе гаварылася, што 23 жніўня 1941 года пры пераправе праз рэчку Іпуць нямецка-фашысцкія войскі сабралі мясцовае насельніцтва Добруша і пагналі перад сабой жанчын, дзяцей і старых, за якімі пайшлі ў наступленне. Балюча было чытаць гэтыя радкі ўсім маім сябрам па зброі: і беларусам, і ўкраінцам, і рускім. Пякучы боль за родную зямлю, нянавісць да ворагаў апаліла нашы сэрцы. Што там, на роднай зямлі, дзе сябры і таварышы?.

У пачатку верасня 1942 года я паслаў некалькі сваіх вершаў у Маскву ў газету «Савецкая Беларусь». Ніколі не забуду той радасці, калі мне прыйшоў адказ. У канверце быў нумар газеты з маім вершам і паштоўка, напісаная Кузьмой Чорным. Апрача гэтага, Кузьма Чорны прыслаў невялічкі зборнік сваіх фельетонаў «Кат у белай манішцы». Яшчэ больш зашчымела сэрца па родным краі, дзе лютаваў вораг, таптаў нашы нівы, паліў, руйнаваў усё жывое. Хацелася хутчэй на захад, адпомсціць фашыстам. Я чытаў свае вершы, надрукаваныя ў газеце «Савецкая Беларусь», баявым сябрам:

Мы пройдзем праз вогнішчы
Дзікіх пажараў,
І сэрцаў не выстудзіць
Лютасць завей.
На захад, таварыш!
На захад, таварыш!
Як палкаводзец нас помста
заве.

Па-бацькоўску аднёсся Кузьма Чорны да маіх вершаў. Ён даваў парады, заклікаў шанаваць родную мову. Запалі мне ў сэрца ягоныя словы, якімі заканчвалася паштоўка: «Жадаю вам хутчэй быць на роднай вызваленай зямлі».

Праз год знайшоўся мой сябар па Гомельскім інстытуце Мікола Сурначоў. Апошнія два гады перад вайной ён працаваў у Мінску ў рэдакцыі «Звязда», пісаў вершы. Нечакана я атрымаў ад яго доўгі ліст. Нельга было без хвалявання чытаць яго. «Даўно не бачыліся, — пісаў Мікола Сурначоў. — Надта ўжо многа давялося перажыць. Аб гэтым «ні ў песнях, ні ў вершах, ні проста так не расказаць».

Балюча было чытаць гэтае пісьмо. Мікола расказваў пра Мінск у першыя дні вайны. «Разумееш — я на пляжы. Якраз у гэты дзень адкрыццё Мінскага штучнага возера. Сюды павінна прыехаць мая дзяўчына, раптам вестка — вайна. Еду ў горад. Усё ўстрывожана. Над горадам самалёты. Гартанныя гудкі сірэн. Каля Дома пісьменніка ўзнервавана пахаджваюць А. Кучар, К. Крапіва і іншыя. Мая дзяўчына ў роспачы. Яе сястра працавала на нямецкай граніцы. Супакойваю яе і маці. Ідзём глядзець «На дне» ў пастаноўцы МХАТа. Праз дзень усё пайшло ходырам. Разбудзіла мяне бамбёжка. Гарыць дом на Інтэрнацыянальнай. Адкуль ні вазьміся — гомельскі лірык Кастусь Кірэенка з кнігай вершаў... На горад налятае многа самалётаў. Разбіты трамвай, электрастанцыя, пашкоджаны Дом урада, гарыць квартал за пляцам Волі каля Свіслачы. Вось захапіўся дом Янкі Купалы. Ён, гаспадар, у гэты час быў у Вільні... Адзінае рашэнне — ісці ў Чырвоную Армію. Са мной ішоў М. Аўрамчык. Памятаеш, як яго верш «Журавы» Я. Колас назваў класічным?»

Сваю любоў да роднай Беларусі, якую рабуе вораг, выліў Мікола Сурначоў у акопным вершы:

Старонка мая ў смутку,
Ты сына свайго не кляні.
Мне ў кожным тваім закутку
Сняцца твае кляны,
Хваёвыя пералескі,
Пасек мядзвяны пах,
Узняўшы снег, пралескі,
Як зараз стаяць у вачах.

У кожнага з нас быў свой рахунак да ворага: за ростань з роднымі, за спаленыя сёлы і гарады, за здзекі з народа.

Наша зенітная батарэя збіла не аднаго паветранага пірата, ачышчаючы неба Радзімы. За баявыя заслугі нашай часці было прысвоена ганаровае званне гвардзейскай. На грудзях з'явіліся першыя ўзнагароды — медалі і ордэны.

...Зіма 1943 года на Арлоўшчыне была марозная і завейная. Нашы войскі гналі ворага на захад. Памятаю, як мы ўвайшлі ў вёску Атрада. Селішча было амаль ушчэнт зруйнавана. На сцяне ўцалелай хаты мы ўбачылі загад нямецкага камандавання, у якім аб'яўлялася пра пакаранне смерцю некалькіх вяскоўцаў, сярод якіх былі і жанчыны.

А вёска мела такую прыгожую назву Атрада. Так светла і паэтычна называлі яе людзі.

Тыя з жыхароў, што пазбеглі смерці, абступілі вызваліцеляў: твары іх свяцілі.

Пад вечар мяне паклікалі ў адну хату. Заходжу. На падлозе паслана салома.

— Дык гэта вы пісалі вершы ў газету «На разгром врага»?— устаючы з падлогі спытаў мяне незнаёмы маёр і назваў сваё прозвішча: — «Палагоцін, з палітаддзела арміі. Прашу вас напісаць вершы аб праслаўленых воінах». Ён даў мне некалькі прозвішчаў, баявых прыкладаў.

Праз некалькі дзён я напісаў вершы. Іх надрукавалі. Пра аднаго з герояў гаварылася ў тэкстоўцы: «У баі за вёску Васюціна смелы воін Капусцін замяніў загінуўшага камандзіра і выйграў бой са значнымі сіламі немцаў. Ён узнагароджаны ордэнам Чырвонай Зоркі».

Дзе ж ты цяпер, салдат, ці вярнуўся ты з вогненных дарог вайны?

Пасля гэтага я часцей пачаў друкавацца ў франтавой газеце «На разгром врага». Праз яе я і знайшоў многіх сваіх сяброў.

Савецкія войскі пераможна ішлі на захад. Не забудзецца лета 1943 года на Курска-Арлоўскай дузе. Наша батарэя займала абарону ў раёне станцыі Паныры. Былі дні, калі на батарэю налятала па 40—50 варожых бамбардзіроўшчыкаў. Гвардзейцы-зенітчыкі стаялі насмерць. Прыгадваецца такі эпізод. Каля нашай батарэі праходзіла траншэя. У ёй стаялі нашы пехацінцы з кулямётамі, з аўтаматамі, на брустверы ляжалі супрацьтанкавыя гранаты. Твары ў салдат суровыя, запыленыя. Адзін пажылы сібірак побач з гранатамі палажыў кнігу і разгарнуў яе. Мяне зацікавіла, што за кніга.

— Нашэсце Напалеона на Расію Тарле, — пачуў я адказ,— Тое Гітлеру будзе, што і Напалеону, — дадаў салдат.

Кожны крок на захад набліжаў нас да роднай Беларусі. У рэчавым мяшку я насіў кніжку вершаў Янкі Купалы:

У бліндажы, траншэі вузкай,
Хоць бой упарты бушаваў,
А роднай мовы беларускай
Ніколі я не забываў.

На гэтай мове калыханку
Спявала маці ў цішыні.
«За Беларусь!»—на грозным
танку
Пісаў прад боем на брані.

А ў час кароткага прывалу,
Хоць стомлен, адпачыць
бы рад,
Я зборнік з вершамі Купалы
Чытаў для землякоў-салдат.

Баі на гэтым участку фронту былі вельмі жорсткія. Фашысты ўпершыню кінулі ў бой новыя танкі — «тыгры» і «пантэры». Але і яны запалалі. Нарэшце вораг і адсюль пакаціўся на захад.

У гэтых баях загінулі смерцю храбрых мае аднапалчане-беларусы Івашкін і Сіўцоў. А яны жылі думкамі вярнуцца дамоў на Палессе, да сваіх сем'яў.

Восенню 1943 года мы ўступілі на родную беларускую зямлю. Не пазнаў я Гомеля, горада свайго студэнцтва. Руіны, папялішчы. Будынак педінстытута, дзе мы вучыліся, згарэў. Помста клікала на захад.

Лета 1944 года. Наша часць — гвардзейская Рэчыцкая дывізія — наступала на Палессі. Бываюць жа такія прыгоды: мы ўступілі ў вёску Блудзіш каля Даманавіч, дзе жыў і адкуль пайшоў у войска былы камандзір нашага гарматнага разліку Дзенісевіч. Страшную вестку давялося нам тут пачуць. Састарэлая жанчына з мутнымі ад слёз вачыма глядзела на зарослае травой пажарышча. і расказвала трагедыю вёскі.

— Вось тут, — паказала яна ў бок лесу — была хата Мікалая Дзенісевіча. Як і ўсе вяскоўцы, жыў ён весела, заможна. Працаваў у калгасе, а дачка была настаўніцай. Чорным груганнём наляцелі ў вёску нямецкія захопнікі. Жыццё замерла. Гітлераўцы забралі жывёлу, птушку, хлеб. Не маглі савецкія людзі змірыцца з такім жыццём. Многія пайшлі ў лес партызаніць. Пачалі помсціць. Хата Мікалая Дзенісевіча стаяла на ўскрайку лесу. Часта збіраліся тут партызаны. Ворагі даведаліся аб гэтым. Аднойчы раніцай да дому пад'ехаў нямецкі грузавік. З кузава саскочыла некалькі салдат. Двое з іх забеглі ў пакой, і адразу ж на вуліцу данесліся крыкі і стогны. Фашысцкія душагубы білі старых і іх нявестку. Але нічога не дабіліся. Савецкія патрыёты не выдалі партызан. Тады нямецкія салдаты аблілі бензінам сцены і дах хаты. Задыхаючыся ад дыму, старыя і іх нявестка памкнуліся выбрацца з хаты праз акно, але фашысты білі іх прыкладамі. Змоўклі стогны. Зрабіўшы сваю чорную справу, фашысты паехалі. І толькі нявестка Мікалая Дзенісевіча паспела выскачыць з агню.

У салдацкім маім блакноце з'явіліся радкі:

Нянавісць крычала:
Адплаты! Адплаты!
У сэрца нягоднікаў—сталлю
штыка.
А можа мая так спалена хата?
А можа мая так гарыць дачка?

А мы ішлі і ішлі на захад вызваляць родную зямлю.

Недалёка да яснага ранку.
Сэрца, мускулы, сілы—на бой.
Беларусь ты мая, партызанка.
Мы з табой. Мы з табой.
Мы з табой.

Па дарогах на ўсход брыдуць калоны палонных фашыстаў. Не той у іх гонар, які быў у пачатку вайны, калі яны ішлі, закасаўшы рукавы, з губнымі гармонікамі. Гэтыя палоннікі зведалі халады надволжскіх сцюжаў, сілу нашай зброі на Курска-Арлоўскай дузе, беларускія балоты.

Зладзілі. Вядуць іх, аматараў
здзекаў.
А цяжка. Ой, цяжка ўзняць
ім павекі.
Спытала дзяўчынка, гадоў
ёй мо дзесяць:
— Бабуля, мо гэты вось
мамку павесіў?
Стары аднаногі ўглядаецца
пільна:
— Дзе той, што ў Нямеччыну
гнаў майго сына?
Жанчына ад гора сівая-сівая.
— Хто кінуў дачку
у калодзеж? — пытае.

Кожны дзень прыносіў новыя радасныя весткі. Вызвалены: Бабруйск, Мінск, Брэст. Нашы войскі ўступілі ў братнюю Польшчу.

З прыязню, з радасцю сустракаў армію-вызваліцельніцу польскі народ. Вогненныя дарогі вайны вялі нас на захад, у логава фашысцкага звера.

Пакою помста не дае.
Не спіцца.
І ярасць кліча сэрца ў новы
бой.
А за плячмі дзяржаўная
граніца
І цішыня Радзімы дарагой.

Апошнія метры шматпакутнай польскай зямлі. А вось і тая зямля, адкуль да нас прыйшла вайна. І ўсплывалі ў памяці байцоў разбураны Гомель і Мінск, лагер смерці каля Парычаў на Палессі, Трасцянец каля Мінска.

Вось першы нямецкі гарадок. Ён уцалелы, але бязлюдны. Фашысцкая прапаганда зрабіла сваё — яна трубіла, што рускія ўсіх забіваюць. Але што гэта за дзіва? Раптам да нас пачалі бегчы людзі. Чуем рускую, украінскую, беларускую мовы. Далятаюць словы: «Дарагія, родныя, прыйшлі». Гэта былі парабкі нямецкіх баўэраў, рабочыя з заводаў, нядаўнія нашы студэнты, калгаснікі, узятыя ворагам у рабства. Памятаю, як да нашай батарэі падышла дзяўчына, амаль падлетак. Была яна з-пад Магілёва. Маршчыністы твар, ссівелыя косы. Расказвала, як працавала ў памешчыка, спала ў кароўніку, харчавалася аб'едкамі з гаспадарскага стала.

За плячыма у нас граніца.
Мы ідзём па варожай зямлі.
Сэрца ў кожнага з нас
гарачыцца:
— На Берлін! На пракляты
Берлін!

Нашы войскі на Одэры. Да варожай сталіцы—лічаныя кіламетры. Адно імкненне — хутчэй туды, у логава звера. І вось перад намі той горад, да якога ішлі, спяшаліся з баямі столькі часу.

Рада сэрца маё: падышла
залатая часіна.
Пад салдацкімі гулкімі ботамі
тратуары і плошчы Берліна.

Вуліцы Берліна завалены, дымяцца. На вуліцах з'яўляюцца цывільныя немцы з дзецьмі. Яны перапалоханы, балбочуць: «Гітлер капут». Але хутка іх страх рассейваецца. Дзеці падыходзяць з кацялкамі да нашых кухань і просяць: «Клеп».

Кухар налівае ім салдацкай стравы, падае кавалкі хлеба: «Ешце». Не забуду такога эпізоду. Бой аддаліўся. Салдацкую кухню абступілі немцы. Кухар-украінец, пачаставаўшы нечаканых сталоўнікаў, адвярнуўся і выцер скупыя салдацкія слёзы. Потым паказаў на двух падлеткаў і сказаў:

— І ў мяне было двое. Забілі фашысты...

На вуліцах, дзе сціхлі баі, чуецца розная мова. Ідуць чэхі, французы, палякі, беларусы, украінцы... Ідуць дзеці, падлеткі, старыя. Яны вітаюць сваіх вызваліцеляў. Канец рабству!

Нас цалавалі ад душы,
Аж шчокі пурпурам гарэлі,
Ішлі на рукі малышы,
Мы саграваці іх ў шынелях.

Я рад: бязвусага мяне
Дзяўчынка ахрысціла: тата!

Апошнія дні дажываў фашысцкі рэйх. Вораг адстрэльваўся, бамбіў свой горад. Наша зенітная батарэя была ў парку Вікторыя. Уначы на 1 Мая — баявая трывога. Пачуўся гул самалёта. Ляцеў «Хейнкель-III». Уключылі пражэктары. Ударылі зенітныя гарматы. Варожы самалёт рухнуў. Выявілася, што на ім ляцеў нямецкі генерал з важнымі архіўнымі дакументамі. Гэта быў апошні залп нашай чацвёртай батарэі 309 гвардзейскага зенітна-артылерыйскага дывізіёна, якім камандаваў гвардыі капітан Аляксей Сямёнавіч Касаткін. Зараз ён жыве і працуе ў Рэчыцы.

2 мая 1945 года фашысцкая сталіца здалася. Сцяг перамогі быў узняты над рэйхстагам.

Не экскурсантам, а салдатам,
Абпаленым агнём баёў,
З гранатамі ды аўтаматам
На дах рэйхстага я ўзышоў.

Была ўрачыстасці мінута
Пасля паходаў і турбот!
За ўсю вайну упершыню так
Спакойна выцер з твару пот.

Здалося: сонца стала ніжай,
Каб больш святла і ласкі даць.
А тых, хто ў лютых бойках
выжыў,
Абняць, узняць, расцалаваць.

Глядзеў на ўсход я
ў задуменні,
Здалёку бачыў родны край:
Палеткі ў зелені вясенняй,
Свой Гомель, па-над Сожам
гай.

А нада мною сцяг узняты,
Прабіты кулямі, палаў.
Ад волжскіх стром,
ад Сталінграда
Ён шлях салдатам асвятляў.

ЧАЛАВЕК, ЯКІ БУДУЕ...

БЫЎ халодны лістападаўскі дзень сорак шостага. Пасля святочнай кастрычніцкай дэманстрацыі Іван Дзмітрыевіч Нікалаеў яшчэ доўга, доўга хадзіў па мінскіх вуліцах.

Як гэта ні дзіўна, горад здаваўся больш страшным, чым адразу пасля вызвалення. У сорак чацвёртым, калі паміж паўразбураных дамоў яшчэ пралягалі заваленыя цэглай і пакарабачаным жалезам вуліцы, старажылы, паказваючы дарогу, гаварылі: «Пойдзеце па Савецкай, потым звернеце на Энгельса—уніз, да Першамайскай...»

У сорак шостым з Прывакзальнай плошчы вачам адкрывалася пустыня. Рэшткі руін былі ўжо знесены, гараджане расчышчалі будаўнічыя пляцоўкі. Толькі злева ад вакзала ўзвышаўся Дом урада, справа зеўраў пустымі вокнамі будынак гасцініцы «Беларусь», а далёка наперадзе, на ўзгорку, пасірочы маячыў оперны тэатр...

Пустыня жахнула Івана Дзмітрыевіча. Не дзіва: да вайны ён будаваў дамы. У партызанах жа не раз даводзілася ўзрываць масты, чыгуначныя пуці, казармы ворага... Рашэнне прыйшло адразу — брацца за даваенную прафесію.

— Далібог,— прызнаецца цяпер Іван Дзмітрыевіч,— не верылася, што паднімем горад сярод гэтай пустэчы. Ну, думалася, можа гадоў праз дваццаць... Ды і цяжка было, галадна ў першы год пасляваенны — засуха...

Пытаюся:

— Колькі ж дамоў вы пабудавалі?

Смяецца:

— З завязанымі вачыма пайшоў бы па Мінску—абавязкова ў свой дом трапіў.

«Свой дом» у яго гучыць не выхваліста. Ён мае права так гаварыць. Амаль усе найбольш прыкметныя будынкі пяцідзесятых-шасцідзесятых гадоў узводзіў Нікалаеў: Палац прафсаюзаў, Мастацкі музей, Дом культуры першага будаўнічага трэста, філармонія, кінатэатр «Зорка»... А жылых дамоў— не пералічыць...

— Цяпер я ўжо начальнік, вялікі начальнік...

Я гэта ведаю—вядомы ў рэспубліцы брыгадзір тынкоўшчыкаў — цяпер інструктар перадавых метадаў працы. Ведаю, як ён працуе. Нікалаеў прыходзіць у падапечную брыгаду (іх у яго 26!), апранае камбінезон і становіцца ў агульны строй. Яго закон—не ўзнімацца над калектывам. Такім я і бачыў яго ўпершыню ў брыгадзе Ліды Жыбуль на будаўніцтве мікрараёна Чыжоўка. Нізашто не пазнаў бы ў ім інструктара. Проста працуе радавы тынкоўшчык, праўда, відаць, што вопытны.

— А як жа інакш?— здзівіўся ён.—Інструктар — значыць пакажы, што ўмееш...

З усіх будынкаў Мінска, да якіх «прыклаў руку» Іван Дзмітрыевіч, яму найдаражэйшы тэатральна-мастацкі інстытут. Чаму? Яго закончыла дачка Тамара (зараз артыстка Гродзенскага драматычнага тэатра); другая дачка, Святлана, вучыцца там на мастака-мадэльера.

Калі Нікалаеў, як бы паміж іншым, сказаў: «Люблю мастацтва», —у гэтых яго словах прагучала не толькі крыху завуаляваная гордасць за лёс дзяцей, але і ацэнка сваёй прафесіі. Будзённай, але як жа патрэбнай людзям!

А. БЯЛОЎ.

Анатоль БЕЛАШЭЕЎ

ПА ДАРОГАХ БЕЛАРУСІ

З БЛАКНОТА ВАЕННАГА ЖУРНАЛІСТА

Літаратура і мастацтва 2
Пятніца, 4 ліпеня 1969 года

Азіраешся на мінулае і, здаецца, — ці даўно гэта было? А мінула ўжо чвэрць стагоддзя і са смуткам прызнаеш, як многае вылецела з памяці. Няма былой вастрыні ўспрыняцця падзей, забыліся многія імёны, назвы.

І ўсё-такі старыя франтавыя блакноты хвалююць. Разгарнуў — і як быццам вярнуўся ў той грозны час...

ПЛАКАТ

Каб не гэты плакат на беразе ляснога ручая, мы б і не заўважылі, што ступілі на беларускую зямлю.

Хто выставіў гэты плакат — разведчыкі, што пайшлі наперад, тутэйшыя партызаны або палітаддзельцы, — ці так гэта важна? Важна, што глянуўшы на яго, салдаты моўчкі папраўлялі зброю, прыбаўлялі крок.

А з плаката яснавокая дзяўчына працягвала руку братам з Расіі і клікала, клікала: «Баец, вызвалі маю Беларусь!»

СЛЯЗА

Толькі чорны попел ды коміны, як магільныя помнікі, убачыў у вёсцы Гарадок Цярахоўскага раёна аўтаматчык, ураджэнец тутэйшых месц Янка Грыгаровіч.

Моўчкі пастаяў, схіліўшы галаву. Успомніў горыч расставання з родным краем, суровыя дарогі вайны, якія праз Сталінград і Арол вярнулі салдата ў родныя мясціны. Успомніў, што за ўсю вайну ні разу палявая пошта не прынесла яму весткі з дому. Глянуў на таварышаў, выцер скупую слязу, скінуў аўтамат з пляча на грудзі і пайшоў далей, у новыя баі.

«БУКВАР»

Гаспадыня дома ў Свяцілавічах, дзе мы начавалі, жонка партызана, маці двох віхрастых хлапчукоў гадоў васьмі і дванаццаці, прыбірала са стала і, нібы раптам нешта ўспомніўшы, крыкнула старэйшаму: «Міхась, а ну прынясі наш буквар!»

Глядзім, аднекуль з-за печкі хлапчук нясе пажаўцелую ад часу, выцертую на згібах газету «Праўда». Апошні мірны нумар за 22 чэрвеня сорак першага года.

— Вось, — нявесела хваліцца гаспадыня, — зберaглі. Начамі з суседкамі пры газоўках чыталі...

Як дарагую памяць аб нечым блізкім і далёкім, беражна гартаем газету. Перадавы артыкул— «Народныя клопаты аб школе». Інфармацыя — жніво на Паўночным Каўказе, доменшчыкі Магнітагорска датэрмінова выканалі паўгадовую праграму; мінскія абутнікі абяцаюць даць звыш плана шасці месяцаў 150 тысяч пар абутку... Та-ак, мінскія абутнікі. Не паспелі, яны выканаць абяцанне — вайна перашкодзіла.

— А чаму вы сказалі «буквар»? — пытаемся ў гаспадыні.

— Дзяцей па ёй пры немцах вучылі.

СПІРАЛЬ БРУНА

Зіма ў той год была снежная, і воіны бралі Калінкавічы, па пояс правальваючыся ў гурбы. А тут яшчэ дарогу ўзводу перагарадзіла прыпарушаная снегам «спіраль Бруна» — віты тонкі дрот, які блытаецца ў нагах і перашкаджае ісці.

Што рабіць? Ні ўзарваць яго, ні пасячы. Лейтэнант ужо сабраўся весці байцоў у абход, як раптам падышоў да яго салдат-беларус Іван Шыёнкаў і кажа: «Таварыш лейтэнант, дазвольце мне. Зараз управімся».

Лейтэнант дазволіў. Бачыць, Шыёнкаў лёг на пругкія кольцы дроту і махае таварышам рукой: «Валяй! Пераходзь па мне!»

Байцы так і зрабілі. А калі хітрая перашкода засталася ззаду, Шыёнкаў, дагнаў узвод і пайшоў з ім у атаку.

СІВАЯ ПАСМА

Гэту яшчэ маладую жанчыну з сівой пасмай у густых русых валасах я сустрэў у Мазыры.

Настаўніца Кацярына Маз была вязнем фашысцкага лагера смерці «Азарычы». Таго самага, дзе гітлераўцы марылі людзей сыпняком. Лагер быў спецыяльна пабудаваны ў багністых балотах.

Хворыя і здаровыя, старыя, жанчыны і дзеці жылі пад адкрытым небам, і зімой многія замярзалі. Смяротнасць была такая вялікая, што ахова не паспявала прыбіраць трупы... Пацяшаючыся з галодных нявольнікаў, фашысты часта наўмысна кідалі да калючага дроту скарынкі хлеба і з цюгаканнем назіралі, як людзі падрываліся на мінах.

— Пасівела, — сумна закончыла настаўніца, — калі ўбачыла, як дзяўчынка гадоў шасці даставала скарыначку хлеба паміраючай маці. Мусіць, дзяўчынка была такая лёгкая ад голаду, што нават міна пад ёй не ўзарвалася...

ДВА МЮЛЕРЫ

11 ліпеня 1944 года прагучалі апошнія стрэлы на Волме і Пцічы. Заціснутая нашымі войскамі ў «Мінскім катле», шматтысячная групіроўка праціўніка здалася. Куды вырвешся, калі савецкія войскі ўжо за Баранавічамі і Слонімам?

Аб становішчы гітлераўцаў у тыя дні з непрыкрытым адчаем пісаў у сваім дзённіку обер-лейтэнант Конрад Мюлер: «Кола сціскаецца і вось-вось раздушыць. Усё па нас страляе. Мы загнаны. Ніякай надзеі на ратунак. Нават лясныя сцежкі перакрыты рускімі і мясцовымі партызанамі».

А аднафамілец обер-лейтэнанта — генерал Мюлер, камандзір 12-га армейскага корпуса, які выконваў абавязкі камандуючага 4-й арміі — на допыце ў савецкага камандарма генерала Івана Васільевіча Болдзіна паказаў: «Наша становішча стала невыносным. Мы аказаліся ізаляванымі, неслі велізарныя страты. Былі тысячы параненых салдат, іх пакідалі без усякай увагі, не маючы магчымасці аказаць дапамогу. Усе галадалі».

Во як «запелі» Мюлеры! Тыя, што марылі парадам прайсці па Маскве...

«ПАЛЕСКАЯ ПРАЎДА»

На досвітку 14 ліпеня мы з фотакарэспандэнтам Пятром Сотнікавым разам з войскамі ўвайшлі ў Пінск, а апалудні на Ленінскай вуліцы нас сустрэла дзяўчына, пасыльная абкома партыі і запрасіла

Адам РУСАК

ЯК ПЕСНЯ СКЛАЛАСЯ

«Ой, бярозы ды сосны...» — гэты радок вядомай песні стаў даўно крылатым. Сама песня набыла асаблівую папулярнасць у краіне і служыць як бы музычным сімвалам Беларусі-партызанкі. Рэдакцыя «Літаратуры і мастацтва» папрасіла паэта Адама Русака расказаць, як нараджаўся гэты твор. Вось яго адказ.

ОЙ ТЫ, ПЕСНЯ — родная сяброўка мая, спадарожніца жыцця майго! Як парадніўся я з табой — і сам не ведаю. Ці пачую шэпты каласоў ў полі, ці ў лузе звонкі пераліў ручая, ці навальнічнае рэха з-за лесу-бору — на ўсё адгукнецца душа мая. І пачынаю тады шукаць слова — адзінае, запаветнае для мяне, патрэбнае. А пажалюся табе, песня, — і стане тады лягчэй на душы, калі выплачу табе слёзы жальбы ці слёзы радасці.

І калі вяртаўся дахаты ў сорак пятым, здаецца, ішоў да цябе, песня. А навокал — уздоўж дарог бачыў пагоркі — салдацкія і партызанскія магілы. І прыйшоў у роднае Пясочнае — трапіў у былы партызанскі край. Хата мая — каля лесу. За парогам яе пачыналіся партызанскія пуцявіны — у лесе і дагэтуль захаваліся бліндажы і зямлянкі, а ў матчынай хаце некалі быў партызанскі шпіталь. Крочыш па тых знаёмых сцежках, гоман яго слухаеш — і адчуваеш патрэбу ў табе, песня. А лес наш з аднаго боку — сасна, з другога — бяроза...

Яны і падказалі мне першыя словы:

Ой, бярозы ды сосны,—
Партызанскія сёстры,
Ой, шумлівы ты лес
малады.
Толькі сэрцам пачую
Тваю песню лясную
Дык успомню былыя гады...

Хачу сказаць, што я ніколі не збіраўся пісаць песні — пісаў заўсёды вершы так, як умеў. Што гэтыя мае вершы станавіліся песнямі — справа кампазітараў. Так атрымалася і на гэты раз. Аднойчы сустрэў мяне Уладзімір Алоўнікаў і спытаў, нібы здагадваўся, аб чым у мяне верш ёсць: «Патрэбна што-небудзь лясное... партызанскае». А ў мяне і назва ж такая — «Лясная песня». Аддаў яму тэкст. Валодзя Алоўнікаў з тых кампазітараў, якія не пішуць музыку да песні за адзін дзень — ён выношвае яе, песціць у сэрцы... Можа, таму яны ў яго такія напеўныя?! Што ж датычыць «Лясной песні», дык першы раз ён пазнаёміў мяне аж з сям'ю варыянтамі мелодыі! Чарнавікі, чарнавікі... Але яна ўжо нарадзілася ў яго, ужо была! Заставалася толькі шліфаваць тэкст. Кампазітар прапанаваў мне адмовіцца ад трэцяй страфы — «Дзе дуброва шумела, — наша песня звінела і гарэў нестрыманы наш гнеў...» Без гэтага ўсё было сказана, ды і страфа недасканалая.

«Лясную песню» я надрукаваў у зборніку 1951 года «Песні і вершы». І на адным семінары ў Саюзе кампазітараў БССР мы пачулі некалькі твораў на мой тэкст — адбыўся своеасаблівы «конкурс». Пераможцам яго быў Уладзімір Алоўнікаў, гэта яго мелодыя стала крыламі «Лясной песні».

Для мяне яна вельмі ж дарагая, бо прыйшла да мяне сама, быццам бы я чакаў якраз яе такую. А тут яшчэ радыё, хоры прафесіянальныя і самадзейныя. Песня жыве ўжо асобна ад мяне, закранае нечыя пачуцці, адгукаецца на чыйсьці жаль ці ўспамін. І не так ужо важна — як яна складалася. Важна, што патрэбнае аднаму чалавеку, як прытулак маіх хваляванняў, аказалася патрэбным многім. Асабліва мяне здзівіў такі факт — Беларускае радыё атрымала ў свой час з далёкай Канады пласцінку з запісам «Лясной песні» ў выкананні нашых тамашніх землякоў-беларусаў. Праз акіян пераляцела!..

А для мяне ты, песня, мая спадарожніца, — выйду за парог хаты матчынай, пачую гоман сасновых вершалін ды пабачу святло белых бяроз, адчуваю, што слова пачынаю шукаць. Тое маё слова — адзінае, неабходнае, запаветнае для мяне. Падкажы, лесе мой добры, лес партызанскі!

ПА ВЫСТАВАЧНЫХ ЗАЛАХ

ПРА ДНІ ВЕКАПОМНЫЯ

Год за годам адыходзяць у мінулае векапомныя дні Беларусі-партызанкі, Беларусі-змагаркі супраць нямецка-фашысцкіх захопнікаў у гады Вялікай Айчыннай вайны.

Гераізм савецкіх людзей на фронце і ў тыле, у партызанскіх атрадах і ў падполлі навечна застаецца адной з вядучых тэм нашага выяўленчага мастацтва. Вобразы камуністаў, вобразы людзей, загартаваных у агні баёў і паходах, — у цэнтры многіх і многіх жывапісных палоцен, скульптур, графічных твораў.

Вось і ў гэтыя дні, знаёмячыся ў акруговым Доме афіцэраў з экспазіцыяй рэспубліканскай выстаўкі, прысвечанай 25-годдзю вызвалення Беларусі ад фашысцкіх захопнікаў, увачавідкі пераконваешся, як многа натхнення, настойлівага творчага пошуку аддадзена мастакамі нашай рэспублікі дзеля таго, каб апець подзвіг народа, уславіць лепшых яго дачок і сыноў, якія жыцця не шкадавалі ў імя свабоды Айчыны, у імя канчатковага разгрому ненавіснага ворага.

Эпапея Айчыннай вайны ў беларускім выяўленчым мастацтве пачыналася, як кажуць, па гарачых слядах падзей — большасць беларускіх мастакоў са зброяй у руках прымалі ўдзел у барацьбе, а ў перапынках паміж баямі занатоўвалі ўбачанае і перажытае на вайне ў сваіх паходных альбомах. Вось і на выстаўцы бачым вельмі каштоўныя дакументы — замалёўкі, зробленыя непасрэдна ў партызанскіх атрадах М. Гуціевым, С. Раманавым, У. Сухаверхавым, Л. Бойкам і іншымі.

Тут жа сустракаемся мы і з творамі жывапісу, створанымі ў гады вайны, такімі, як, напрыклад, партрэт юнага партызана, напісаны Я. Зайцавым.

Зразумела, што далёка не ўсё, што стварылі беларускія мастакі за чвэрць стагоддзя на тэму Вялікай Айчыннай вайны, увайшло ў экспазіцыю гэтай выстаўкі. Але асноўныя этапы асэнсавання гэтай тэмы, як адной з вядучых у мастацтве, знайшлі на выстаўцы выразнае адлюстраванне.

Мы яшчэ раз сустрэліся з такімі шырока вядомымі гледачу палотнамі, як, напрыклад, «Абаронцы Брэсцкай крэпасці» І. Ахрэмчыка, «Палонных вядуць» А. Шыбнёва, «Канстанцін Заслонаў» У. Хрусталёва, «Канстанцін Заслонаў» Я. Зайцава, «Партызаны» М. Савіцкага, з малюнкамі В. Волкава да яго карціны «Мінск. 3 ліпеня 1944 года» і з многімі іншымі творамі нашых жывапісцаў, скульптараў, графікаў.

Глыбокае хваляванне нараджаецца ў душы, калі знаёмішся з экспазіцыяй, калі перад табой ажываюць вобразы Веры Харужай і бацькі Міная, падпольшчыкаў Мінска і абаронцаў Брэста, калі ўсе творы разам ты пачынаеш успрымаць як натхнёны летапіс усенароднага змагання ў імя нашага сённяшняга дня.

У гэтыя дні святкавання 25-годдзя вызвалення Беларусі ад захопнікаў ты ўспрымаеш гэтую выстаўку — толькі часцінку са створанага нашымі мастакамі пра векапомныя дні Вялікай Айчыннай — як сведчанне вялікай нашай памяці пра герояў, пра подзвіг народны. І ты разумееш, што многае ўжо сказана нашымі мастакамі пра гэты подзвіг. І ты думаеш пра тое, што многае яшчэ будзе сказана.

Слава народная не згасае. І ў майстэрнях мастакоў стаяць яшчэ палотны, на якіх натхнёнымі фарбамі будуць напісаны творы ў працяг мастакоўскай эпапеі Беларусі-партызанкі, Беларусі-змагаркі.

Ул. БОЙКА.

да першага сакратара абкома КПБ Аляксея Яфімавіча Кляшчова.

Мы ведалі гэтага мажнага, гаваркога, энергічнага чалавека. Генерал, член Ваеннага Савета 61-й арміі па каардынацыі дзеянняў з палескімі партызанскімі злучэннямі, ён не раз бываў на КП арміі. А тут, у абкоме, у адзіным пакойчыку нейкага ўцалелага будынка ў цэнтры горада, Аляксей Яфімавіч быў ужо ў цывільным касцюме.

У пакойчыку было поўна. Партызаны, мясцовыя жыхары, ваенныя... У Аляксея Яфімавіча ні хвіліны свабоднай. Але для нас ён усё ж выкраіў час.

— Вось што, хлопцы, — пачаў ён сур'ёзна і проста, — матэрыялу для газеты вы, напэўна, сабралі дастаткова? Дык вось, ідзіце ў рэдакцыю і перадайце свайму рэдактару, каб заўтра ўсё з вашых блакнотаў было ў «Палескай праўдзе».

— Як, у вас і газета ўжо ёсць?

— Пакуль няма, але будзе. І вы дапаможаце яе выпусціць.

Назаўтра нумар «Палескай праўды» ў двух фарбах выйшаў у свет. У ім былі загады Вярхоўнага Галоўнакамандуючага аб узяцці Пінска і Валкавыска, зводкі Саўінфармбюро, нашы карэспандэнцыі і фотаілюстрацыі аб баях за Пінск і жахлівых слядах трохгадовага гаспадарання фашыстаў у гэтым горадзе, пісьмо васемнаццацігадовай Вольгі Шаламіцкай аб гітлераўскіх нявольніцкіх лагерах для моладзі ў Пінску.

ПАГРАНІЧНЫ СЛУП

Гэта было 28 ліпеня 1944 года. Байцы ў суровым маўчанні чыталі на сценах Брэсцкай крэпасці прысягу тых, хто стаяў тут насмерць у сорак першым: «Памром, але з крэпасці не выйдзем. Бывай, Радзіма!», «Нас было трое — Іваноў, Сцяпанчыкаў, Жунцяеў...».

Потым, калі развітваліся з роднай зямлёй — наперадзе была Польшча — адзін з байцоў знайшоў на пясчанай кручы ля Буга паваленым пагранічны слуп. Паклікаў таварышаў. Разам паднялі слуп, укапалі, як бы сцвярджаючы дзяржаўную мяжу СССР.

БЕЛАРУСЬ САВЕЦКАЯ, год 1969

Аўтары фотаздымкаў Ю. ІВАНОЎ, Ул. КІТАС, Ул. КРУК, М. МІНКОВІЧ, Ул. МЯЖЭВІЧ, М. РУБІНШТЭЙН, І. ШЫШКО.

УГЛЕДЗЬСЯ, таварыш, у гэтыя здымкі. На іх — выхапленыя з жыцця падзеі, факты, людзі. Звычайныя факты, будзённыя падзеі, простыя працавітыя людзі. Угледзься ў здымкі, таварыш. І прыгадай спаленыя вёскі, зруйнаваныя гарады, закатаваных людзей!..

Беларусь, радзіма наша, стагнала ты пад ботамі чужынцаў, фашысцкіх вар'ятаў. Але не скарылася, выстаяла і перамагла, узнялася з попелу.

Сёння Беларусь — рэспубліка магутнай прамысловасці, рэспубліка вядомых на ўвесь свет трактараў, волатаў-аўтамабіляў, рэспубліка вялікай хіміі.

У нетрах палескай зямлі знойдзены багатыя залежы нафты. У Віцебскай вобласці геолагі шукаюць жалеза. У Салігорску — буйнейшыя ў краіне саляныя шахты...

Дакладныя лічыльныя машыны робяць у Беларусі.

Сучасныя металарэжучыя станкі робяць у Беларусі.

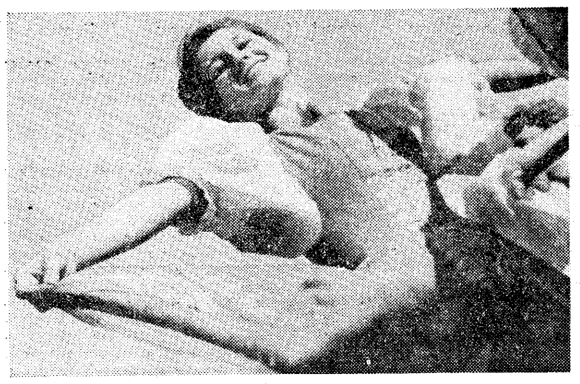
Лепшыя ў краіне тэлевізары робяць у Беларусі.

Мінеральныя ўгнаенні, якія так патрэбны на калгасных палях краіны, робяць у Беларусі.

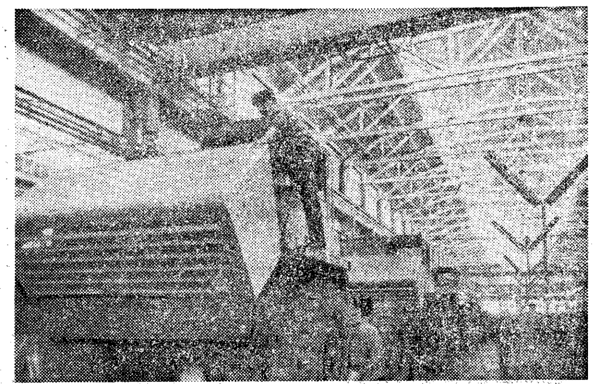
Беларусь — гэта прыгожыя лясы, палі, на якіх калосіцца жыта, цудоўныя рэкі і азёры...

Беларусь — гэта край высокай культуры, край цудоўнага мастацтва.

Перад вамі пятнаццаць фотаздымкаў. Зразумела, яны не могуць расказаць усё аб шматгранным жыцці нашай рэспублікі. Але і па іх можна скласці ўяўленне пра сёняшні дзень Беларусі Савецкай. Угледзься ж у здымкі, таварыш...

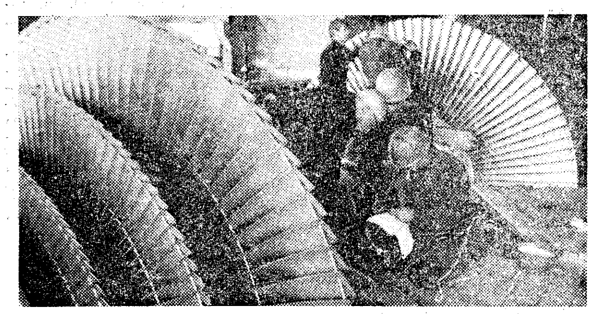
Што на свеце больш цудоўнае, чым радасная, нічым не засмучаная дзявочая ўсмешка. Шчаслівая краіна, дзе ўмеюць так шчыра смяяцца, так весела танцаваць...

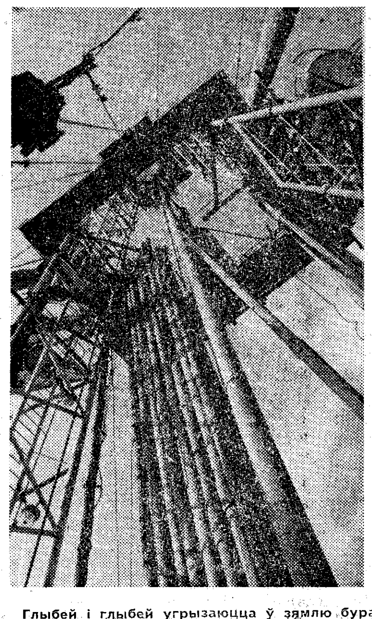
«Не завіце маю рэспубліку краінай ціхіх далін...» — гэтыя словы паэта прыходзяць на памяць, калі бачыш магутныя прадпрыемствы, якія выраслі на нашай зямлі. Большасць з іх выраслі пасля перамогі.
У самых далёкіх кутках зямлі рабуць маторы магутных БЕЛазаў. Беларускія хлопцы збіраюць іх у невялікім горадзе Жодзіна...

Дакладныя электронныя апараты, «машыны, якія думаюць», робяць на заводзе імя Арджанікідзе, на былой мінскай ускраіне Камароўцы, якая стала сёння адным з самых прыгожых куткоў сталіцы.

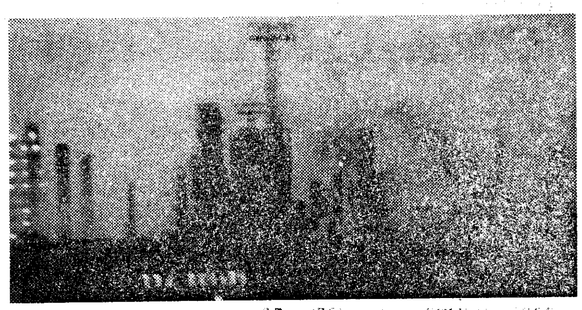
«Плюс электрыфікацыя»... Забываюцца людзі ў беларускіх вёсках, што такое газавая лямпа. З кожным годам павялічваюцца энергетычныя рэсурсы рэспублікі. Хутка закруцяцца і гэтыя новыя магутныя турбіны, якія манціруюцца на Лукомльскай ДРЭС.

Глыбей і глыбей угрызаюцца ў зямлю буравыя агрэгаты. Хутка пацячэ па трубах нафта — уступіць у строй яшчэ адна шчыліна Рэчыцкага месцанараджэння...

І паляцяць у сотні гарадоў нашай Радзімы самалёты, запраўленыя беларускім палівам.

...А ў Полацку на нафтаперапрацоўчым заводзе рэчыцкая нафта стане бензінам і газай...

Буйна расквітнела беларуская літаратура ў пасляваенныя гады. Амаль на ўсе мовы народаў СССР, на многія замежныя мовы перакладзены лепшыя творы беларускіх пісьменнікаў. На гэтым здымку вы бачыце Р. Шырму, І. Мележа, М. Танка, І. Шамякіна, П. Панчанку на пасяджэнні прэзідыума праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі.

Сяло Эйсмонты Берастовіцкага раёна. Колькі такіх новых вёсак у Беларусі! І з кожным годам іх будзе больш і больш...

Наперадзе ў іх вялікая дарога. Кім яны будуць? Урачамі, вучонымі, інжынерамі, паэтамі, лётчыкамі?.. Хто ведае. Але кім бы ні сталі гэтыя хлопцы і дзяўчаты, у іх будзе зайздросны, цікавы лёс...

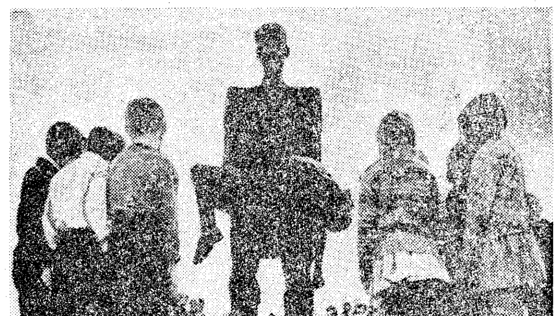
А гэтыя хлопцы і дзяўчаты ўжо выбралі свой шлях у жыцці. Яны займаюцца ў сярэдняй музычнай школе пры Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі і харэаграфічным вучылішчы. Пройдзе час, і мы ўбачым іх імёны на тэатральных афішах. Шмат маладых музыкантаў, мастакоў, артыстаў штогод выпускаюць навучальныя ўстановы рэспублікі.

Ніколі не бывае пуста ля прылаўкаў беларускіх кнігарань. Кніга сапраўды стала ў нас хлебам надзённым. Толькі ў мінулым годзе ў Беларусі было выдадзена 1790 назваў кніг агульным тыражом у 21 мільён экземпляраў.
Для гэтых дзяўчат купленая сёння кніга будзе дарагой удвая — з аўтографам народнага паэта Петруся Броўкі.

У гасцях у магілёўчан Дзяржаўны народны аркестр БССР пад кіраўніцтвам народнага артыста СССР І. Жыновіча. У сельскіх клубах і гарадскіх парках, на калгасных палях і ў заводскіх цэхах выступаюць артысты сталічных ансамбляў...

25 гадоў прайшло з часу вызвалення Беларусі. Загаіліся раны, суцішыўся боль страт. Але мы нічога не забылі. І дзеці шануюць памяць загінуўшых і ганарацца справамі жывых...

КІНАФЕСТЫВАЛЬ — ПРАДСТАЎНІЧАСЦЬ І ДЭМАКРАТЫЗМ

Дзесяць гадоў назад у Маскве адбыўся першы Міжнародны кінафестываль. І вось зараз сталіца Савецкага Саюза рыхтуецца да чарговага, шостага кінафестывалю, які будзе праходзіць з 7-га па 22-е ліпеня.

Напярэдадні гэтай падзеі карэспандэнт АДН Віктар Боеў папрасіў першага намесніка старшыні Камітэта па кінематаграфіі пры Савеце Міністраў СССР, генеральнага дырэктара 6-га Міжнароднага кінафестывалю Уладзіміра Баскакава адказаць на некалькі пытанняў.

— Што вы лічыце найбольш характэрным для Маскоўскіх міжнародных кінафестываляў?

— Як вядома, Маскоўскія кінафестывалі праводзяцца пад дэвізам «За гуманізм кінамастацтва, за мір і дружбу паміж народамі», які блізкі і дарагі большасці прагрэсіўных дзеячоў кіно ва ўсім свеце. Ужо на першы фестываль прыехалі кінематаграфісты больш трыццаці краін. Ад фестывалю да фестывалю колькасць удзельнікаў усё павялічвалася. І сам па сабе гэты факт быў чымсьці незвычайным у сусветнай практыцы кінафестываляў.

Незвычайным было і іншае: калі, напрыклад, на многіх фестывалях свету асноўныя падзеі разгортваліся ў «палацы мастацтваў», у прысутнасці двух-трох сотняў кінематаграфістаў - прафесіяналаў і прадзюсераў, дык у Маскве ўдзельнікам кінафоруму станавіўся ледзь не кожны жыхар савецкай сталіцы. Прычым справа не абмяжоўвалася паказам конкурсных фільмаў у некалькіх буйнейшых глядзельных залах. Пазаконкурсныя фільмы, прывезеныя дэлегацыямі розных краін, дэманстраваліся на экранах многіх сталічных кінатэатраў, палацаў культуры, рабочых клубаў. А самі члены дэлегацый мелі магчымасць пераканацца, які строгі і патрабавальны, але ў той жа час аб'ектыўны і добразычлівы гэты масавы маскоўскі глядач. Так што несумненна самымі характэрнымі рысамі Маскоўскіх кінафестываляў з'яўляецца шырокая прадстаўнічасць і дэмакратызм.

— Вы закранулі пытанне аб прадстаўнічасці. Што ў гэтай сувязі можна сказаць аб «геаграфіі» VI фестывалю і аб яго найбольш знакамітых гасцях?

— Звычайна да апошняга моманту не бывае поўнай яснасці адносна таго, якія краіны будуць прадстаўлены, на што ў кожным асобным выпадку ёсць свае прычыны. Аднак зараз можна сказаць, што больш сарака краін усіх пяці кантынентаў зямлі — ад Нарвегіі да Новай Зеландыі і ад Злучаных Штатаў Амерыкі да Судана — пашлюць свае дэлегацыі на VI Маскоўскі міжнародны кінафестываль, бо заявілі аб гэтым афіцыйна.

Ужо вядомы журы ўсіх трох конкурсаў фестывалю — поўнаметражных мастацкіх, кароткаметражных і дзіцячых фільмаў. У першым з іх далі згоду ўдзельнічаць такія вядомыя дзеячы кіно, як акцёр Эрвін Гешонек (ГДР), рэжысёр Ежы Кавалеровіч (Польшча), рэжысёр Іў Чампі (Францыя), рэжысёр Іштван Саба (Венгрыя), актрыса Тэрэза Дзіон (Сенегал), рэжысёр Глаўбер Роша (Бразілія), акцёр і прадзюсер Альберта Сордзі (Італія). У другім — рэжысёр Хасе Масіп (Куба), прадзюсер Эдгар Энстай (Англія), рэжысёр-дакументаліст Сэрхіо Брава (Чылі), савецкі рэжысёр Раман Кармен. І нарэшце, у трэцім — рэжысёр-мультыплікатар Хрыста Тапузанаў (Балгарыя), кіназнаўца Зігфрыд Магольд (ФРГ), пісьменнік Джані Радары (Італія), рэжысёр-мультыплікатар Такуа Сегава (Японія).

Як правіла, на Маскоўскія фестывалі прыязджае многа ганаровых гасцей. На маскоўскім кінафоруме сёлета будуць прысутнічаць рэжысёры Анелі і Андрэ Торндайк з ГДР, вядомая італьянская кінаактрыса Моніка Віці, акцёры Апостал Караміцеў і Наум Шопаў з Балгарыі, польскія актрысы Люцына Вінніцка і Беата Тышкевіч, малады кінаакцёр Юнус Н'Д'яйе з Сенегала, відныя рэжысёры амерыканскага кіно, румынскі рэжысёр і мастак Іён Папеску-Гопа, венгерскі рэжысёр Андраш Ковач, вялікая група японскіх кінематаграфістаў, дырэктар Міжнароднага кінафестывалю ў Сан-Францыска Клод Джармен, дэлегацыя акцёраў, рэжысёраў, прадзюсераў Францыі і іншыя. На фестывалі будуць кіраўнікі нацыянальных кінематаграфій краін-удзельніц, відныя прадзюсеры і пракатчыкі, якія прымуць удзел у кінарынку, які арганізуе «Саўэкспартфільм».

— Вы толькі што сказалі аб трох відах фестывальнага конкурсу — у галіне поўнаметражных мастацкіх, кароткаметражных і дзіцячых фільмаў. Ці з'яўляецца гэта пастаяннай формай спаборніцтва фільмаў на Маскоўскім фестывалі і што ў гэтай сувязі можна сказаць аб парадку прысуджэння прызоў?

— Паасобнае правядзенне конкурсаў — адна з традыцый Маскоўскіх фестываляў. Поўнаметражныя мастацкія фільмы звычайна дэманструюцца ў Крамлёўскім Палацы з'ездаў, конкурс кароткаметражных (працягласцю да трыццаці пяці мінут) мастацкіх, хранікальна-дакументальных і навукова-папулярных фільмаў сёлета будзе праводзіцца ў новым будынку Цэнтральнага дома кіно. Паказ дзіцячых фільмаў, як і на папярэднім фестывалі шэсцьдзесят сёмага года, будзе адбывацца ў Вялікай канцэртнай зале Палаца піянераў і школьнікаў на Ленінскіх гарах. У кожнай з гэтых даволі ўмяшчальных залаў будзе прысутнічаць аўтарытэтнае журы, паўнамоцнае вырашаць пытанне аб прысуджэнні прыза таму ці іншаму фільму.

Дарэчы, сёлета ў рэгламент фестывалю ўнесена істотная змена: Арганізацыйны камітэт і Дырэкцыя фестывалю лічаць нямэтазгодным надалей прысуджаць Галоўныя прызы па раздзелах поўнаметражных мастацкіх і кароткаметражных фільмаў. Справа ў тым, што прысуджэнне аднаго Галоўнага прыза часта не адлюстроўвае сапраўднага становішча ў сучасным кінамастацтве, узровень якога надзвычай высокі. Таму вырашана, што на сёлетнім Маскоўскім кінафестывалі па поўнаметражных мастацкіх фільмах будзе прысуджацца тры залатыя прызы, тры сярэбраныя прызы і па два прызы за выкананне жаночай і мужчынскай ролі. Адпаведна зменіцца парадак прысуджэння прызоў па кароткаметражных і дзіцячых фільмах. Апрача гэтых афіцыйных прызоў фестывалю, лепшым работам майстроў кіно будуць таксама прысуджаны прызы многіх савецкіх дзяржаўных і грамадскіх арганізацый.

— Сёлетні фестываль будзе праходзіць напярэдадні 100-годдзя з дня нараджэння Уладзіміра Ільіча Леніна. Ці будуць у дні фестывалю паказаны фільмы аб Леніне і якія?

— Фільмы пра Леніна зоймуць асобнае месца ў праграме фестывалю. Лепшыя з іх уваходзяць у рэтраспектыву «Ленін у мастацтве». Сярод іх — «Кастрычнік», эпічны кінатвор Сяргея Эйзенштэйна аб Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі, дзе зроблена першая спроба мастацкага ўвасаблення вобраза У. І. Леніна.

У 1937 годзе рэжысёр Міхаіл Ром зняў па сцэнарыі Аляксея Каплера фільм «Ленін у Кастрычніку», які ўвайшоў у залаты фонд савецкага кіно. Першым выканаўцам ролі У. І. Леніна быў выдатны акцёр Барыс Шчукін.

У праграме рэтраспектывы будуць і мастацкія фільмы апошніх гадоў. Сярод іх фільм «Сэрца маці», які расказвае аб маці Уладзіміра Ульянава, аб яго юнацтве, і фільм «Ленін у Польшчы», дзеянне якога адбываецца ў 1914 годзе. Апошні з гэтых фільмаў завяршае трылогію, рабоце над якой рэжысёр Сяргей Юткевіч прысвяціў амаль тры дзесяцігоддзі (першыя яе часткі «Чалавек з ружжом» і «Расказы пра Леніна»). Будзе таксама паказаны фільм «Шостае ліпеня», драматычны расказ аб тым, як на зары Савецкай улады, калі краіне пагражалі замежная інтэрвенцыя і ўнутраная контррэвалюцыя, Ленін і партыя, якую ён узначальваў, здолелі адстаяць заваяванні Кастрычніка. Госці і ўдзельнікі фестывалю змогуць прагледзець фрагменты з работы выдатнага майстра дакументальнага кіно Дзігі Вертава «Тры песні пра Леніна» і кінадакументы пра Леніна, сабраныя ў фільме Міхаіла Рома «Жывы Ленін».

Фільм «Сцяг над светам» мае падзагаловак «Ленін і III Інтэрнацыянал». Аўтары яго Леанід Махнач і Аляксандр Навагрудскі расказваюць аб ролі Леніна ў стварэнні і дзейнасці гэтай сусветнай арганізацыі камуністаў.

— Якія мерапрыемствы, апрача конкурсных праглядаў, прадугледжаны праграмай фестывалю?

— Неафіцыйная частка праграмы надзвычай шырокая і разнастайная. Тут і сустрэчы ўдзельнікаў кінафоруму з савецкімі кінематаграфістамі на маскоўскіх кінастудыях, і цікавыя экскурсіі.

Адзін з нядзельных дзён нашы госці правядуць у Ленінградзе, дзе змогуць наведаць мясціны, звязаныя з жыццём і дзейнасцю У. І. Леніна, і славутыя ленінградскія музеі.

У заключны, шаснаццаты, дзень фестывалю дэлегаты і госці апошні раз збяруцца ў Крамлёўскім Палацы з'ездаў, каб выслухаць рашэнне журы і павіншаваць пераможцаў. Але гэты ўрачысты акт яшчэ не будзе азначаць, што праграма вычарпана цалкам. Зарубежныя госці змогуць наведаць Кіеў, Тбілісі, Мінск, Ленінград, Алма-Ату, Рыгу, Свярдлоўск, Новасібірск, Сочы, Растоў-на-Доне, Данецк, Петразаводск, Ташкент, паказаць там свае фільмы, сустрэцца з гледачамі.

Міхайла Аляксандравіч ГРАМЫКА

Першага ліпеня, пасля працяглай хваробы, памёр у г. Хімках пад Масквою адзін са старэйшых беларускіх пісьменнікаў Міхайла Аляксандравіч Грамыка. Ён з'яўляўся аўтарам паэтычных зборнікаў «Плынь» і «Дзве паэмы», п'ес «Над Нёманам», «Скарынін сын з Полацка», «Каля тэрасы», «Змітрок з Высокай Буды», «Віно бушуе», а таксама аўтарам падручнікаў — «Пачатковая геаграфія», «Крышталаграфія» і «Мінералогія».

Нарадзіўся Міхайла Аляксандравіч 12 лістапада 1885 года ў вёсцы Чорнае, былога Рэчыцкага павета.

У Магілёўскай гімназіі ён зблізіўся з нелегальным гуртком рэвалюцыйнай моладзі. У 1905 годзе паступіў у Маскоўскі універсітэт. Удзельнічаў у маніфестацыі ў час пахавання Баумана, у 1906—1907 гг. уваходзіў у склад аграрнай групы Магілёўскай арганізацыі РСДРП.

Як «палітычна ненадзейнаму» пасля заканчэння універсітэта яму не дазволілі працаваць у Беларусі і ён уладкаваўся на пасаду выкладчыка геаграфіі ў камерцыйным вучылішчы ў Адэсе.

У 1921 годзе ён пераязджае ў Мінск. Працаваў у Інстытуце беларускай культуры. Выкладаў геалогію ў Белпедтэхнікуме і ў Беларускім дзяржаўным універсітэце, з'яўляўся адным з першых даследчыкаў карысных выкапняў на Палессі.

Да апошніх дзён свайго жыцця не спыняў творчай дзейнасці, працаваў над аповесцю «Старонкі сямейнай хронікі». У 1967 годзе выдавецтва «Беларусь» выпусціла зборнік яго паэтычных твораў «Выбранае».

Мой родны край мяне гукнуў да працы,
Як шмат каго з раскіданых сыноў,
Каб з крыўдай, цемраю, нядоляю, змагацца,
Каб край ажыў, расквеціўся каб зноў...

пісаў паэт, калі вярнуўся ў 1921 годзе ў разбураны белапольскімі акупантамі Мінск.

Працавітым, адданым сваёй Радзіме, народу і партыі ён заставаўся да апошняй хвіліны свайго жыцця.

Беларускія пісьменнікі нізка схіляюць галаву над магілай старэйшага паэта, драматурга і вучонага.

Праўленне Саюза пісьменнікаў БССР.

ЦЕПЛЫНЯ ЯГО ДУШЫ

СУМНА і цяжка гаварыць над свежай магілай. Учора яшчэ ведаў чалавека жывога, а сёння яго назаўсёды бярэ зямля... З людзьмі застаюцца справы чалавека і памяць пра яго...

Міхайла Аляксандравіч Грамыка на сваім доўгім і нялёгкім веку зрабіў многа, працаваў шмат і аддана; працаваў на ніве асветы, на ніве навукі, на ніве літаратуры, інакш кажучы — чыніў дабро людзям...

Два гады назад з друку выйшла яго апошняя кніга — «Выбранае». Кніга паэзіі. Мне прыпала рэдагаваць яе. Датуль я ведаў толькі імя пісьменніка, бо творы яго больш як трыццаць гадоў не выдаваліся, ды і сам ён у тыя гады жыў недзе вельмі далёка ад Беларускага краю, у які ён быў па-сыноўняму закаханы... І вось, беручыся за рукапіс, я хваляваўся, міжволі думаючы: што за паэт адкрыецца мне і як будуць гучаць сёння вершы такой даўнасці? Чытаючы рукапіс, я з прыемнасцю адзначаў, што вершы Міхайлы Грамыкі ўражваюць, прымушаюць задумвацца над далёкімі па часе і над блізкімі з'явамі, што ў гэтых творах б'ецца пульс. Радасна было і тое, што аўтар, маючы тады пад восемдзесят, працаваў над новымі творамі і некаторыя з іх таксама ўключыў у зборнік.

Абмяркоўваючы тады план і змест будучай кнігі, мы з Міхайлам Аляксандравічам перапісваліся, і па яго пісьмах я пазнаваў густы, погляды, душу гэтага цудоўнага чалавека. А праз некаторы час мы пазнаёміліся асабіста: прыехаўшы ў Маскву ў камандзіроўку, я наведаў паэта на яго кватэры ў Хімках. Міхайла Аляксандравіч ужо быў нядужы, цяжар пражытых гадоў і немач не давалі яму разгону. Але духам ён быў моцны, і розум яго быў ясны, і ў строга задумлівым позірку вачэй свяцілася жывая зацікаўленасць усім на свеце... Мне запалі ў памяць успаміны Міхайлы Аляксандравіча пра далёкія дваццатыя і трыццатыя гады, яго скруха, што сам не змог, хоць і не па сваёй віне, зрабіць для роднага краю ўсё, што хацеў і мог... Даводзіцца сёння горка жалкаваць, што не ўсім яго марам суджана было спраўдзіцца. Міхайлы Аляксандравіча не стала...

Але хоць сумна і цяжка гаварыць над свежай магілай, — цешыць тое, што людзям засталіся справы Міхайлы Аляксандравіча, творы, у якіх не астуджваецца цеплыня яго жывой душы.

Аркадзь МАРЦІНОВІЧ.

СЛОВА ПРА НАСТАЎНІКА

Памёр Міхайла Грамыка — старэйшы беларускі паэт і драматург. Цяжка пісаць пра смерць гэтага сціплага чалавека, настаўніка і сябра многіх нашых літаратараў, дзеячоў сцэны. Міхайла Грамыка шчыра любіў свой край, родную зямлю, гаспадара яе — чалавека.

Ёсць на свеце людзі, з якімі сустрэнешся адзін раз і назаўсёды запамінаеш іх аблічча. Да такіх людзей адносіцца Міхайла Грамыка. Упершыню мне давялося сустрэцца з ім у Мінскім Белпедтэхнікуме, дзе ён выкладаў. Гэта быў настаўнік па прызванні, выхавацель маладых студэнтаў, які сеяў у сэрцах сваіх вучняў зерні любві да роднага краю, яго гісторыі і культуры. Сотні студэнтаў з хваляваннем і радасцю ішлі на лекцыі М. Грамыкі. Ніколі не забудзем мы шумныя студэнцкія вечары. Душой гэтых вечароў былі Якуб Колас — выкладчык беларускай літаратуры, Тэраўскі — кіраўнік хору і, вядома, Міхайла Грамыка.

Пазней, у 1928 годзе, я сустрэўся з Грамыкам у Віцебску ў БДТ-2, дзе ставілася яго п'еса «Каля тэрасы». Мне, маладому акцёру-студыйцу, давялося ўдзельнічаць у масоўках спектакля. Гэта быў адзін з беларускіх арыгінальных спектакляў, з якога студыйцы пачыналі свае першыя крокі ў тэатры. І ў гісторыі станаўлення нацыянальнай драматургіі «Каля тэрасы» засталася як цікавая і неабходная старонка.

Мастацтва не даецца без цяжкасцей, без перашкод, напружанай і нават гераічнай працы. Нават у апошнія гады, нягледзячы на свой дзевяты дзесятак і хваробу, М. Грамыка працаваў над новымі вершамі, празаічнымі творамі, п'есамі. Не так даўно мы прачыталі яго новую аўтарскую рэдакцыю драмы «Каля тэрасы», прысвечанай неўміручым ідэям Кастрычніка.

Яго талент быў паэтычным па духу, таму ў творах М. Грамыкі ёсць вобразны роздум аб бурлівым часе вялікіх рэвалюцыйных перамен у жыцці нашага народа. А гэта заўсёды выклікае цікавасць чытача і гледача... Засталіся кнігі вершаў М. Грамыкі. Ёсць яго тэатральная спадчына. Да ўсяго гэтага зможа звярнуцца і наш нашчадак. А нам, сучаснікам пісьменніка, будзе заўсёды дарагім прыклад яго самаадданага служэння мастацтву, служэння, што не патрабавала для сябе выгод, а з'яўлялася натуральнай патрэбай грамадзяніна і чалавека.

Ул. СТЭЛЬМАХ,
заслужаны дзеяч мастацтваў БССР.

Праўленне Саюза пісьменнікаў БССР з жалем паведамляе аб смерці старэйшага беларускага пісьменніка Грамыкі Міхайлы Аляксандравіча і выказвае глыбокае спачуванне сям'і і блізкім нябожчыка.

Беларускае тэатральнае аб'яднанне глыбока смуткуе з прычыны смерці беларускага драматурга Міхайлы Грамыкі і выказвае спачуванне родным і блізкім нябожчыка.

НАВАПОЛАЦК — ГОРАД КНІЖНЫ

Праз некалькі хвілін гасцінна адкрыюцца дзверы кнігарні.
Фота З. БРУКА.

Хай са мной паспрачаюцца, але, далібог, такую падзею, думаю, можна смела лічыць адной з самых значных за ўсю адзінаццацігадовую гісторыю слаўнага града Наваполацка. А падзеі тут адна больш знакамітая за другую. Адкрыццё нафтаперапрацоўчага завода, першай чаргі буйнейшага ў Еўропе хімкамбіната...

Кожны раз у такіх выпадках пісалі: «Там, дзе раней ляжала чыстае поле, выраслі гіганцкія завадскія карпусы...»

Ну, а зараз, гаворачы тым стылем, — на былой задзвінскай пустэчы адкрылася самая вялікая ў рэспубліцы кнігарня.

Шкляная сцяна магазіна цягнецца на ўсю даўжыню новага Дома спецыялістаў. Гэта ў цэнтры Наваполацка, на плошчы Будаўнікоў, побач з Палацам культуры нафтавікоў (таксама мала дзе яшчэ такі пабачыш).

Вы заходзіце ў шырокія дзверы і перад вамі на колькі хапае вока (гандлёвая плошча магазіна каля тысячы квадратных метраў) паліцы, паліцы з кнігамі.

Вас прыемна ўразіць і афармленне інтэр'ера кнігарні. Кожны куток вабіць, кожны куток нібы запрашае да захапляючага падарожжа ў кніжнае царства. Гэта ўжо пастараліся мясцовыя мастакі. Іх малюнкі на сценах, пано ў салоне аматараў кнігі ўражваюць лаканічнасцю і дакладнасцю думкі. Ну, і да ўсяго гэтага дадайце люстры, мяккую мэблю, кветкі... Так, я яшчэ забыўся сказаць, што ў магазіне няма прылаўкаў, тут свабодны доступ да кніг, падыходзь, гартай, выбірай, што да спадобы.

І ўсё ж, да самага адкрыцця сэрца грызла сумненне — ці патрэбна невялікаму гораду такая кнігарня? Я сказаў пра гэта дырэктару магазіна Генадзю Іванавічу Івашыеву, дарэчы, бібліятэкару па адукацыі, і ён трошкі пакрыўдзіўся:

— Вы не ведаеце колькі ў Наваполацку аматараў кнігі!

Хутка я ўпэўніўся, што дырэктар мае рацыю. Трэба было бачыць вялізны натоўп наваполачан, якія прыйшлі на ўрачыстае адкрыццё кнігарні.

На кароткім мітынгу выступілі кіраўнікі горада і госць з Мінска — пісьменнік Іван Мележ, потым чырвоным полымем успыхнула пад нажніцамі стужка і, нібы рака, натоўп паплыў да паліц з кнігамі. А праз якую хвіліну кулямётнымі чэргамі застракаталі касавыя апараты.

Тут, ля кас, мы ўзялі некалькі інтэрв'ю.

Аляксей Церашонак, слесар:

— Люблю кнігі Івана Мележа. У мяне іх шмат. А зараз дабавіцца і вось гэтая: «У гарах дажджы». Кажуць, што аўтар тут, дык пабягу, папрашу аўтограф.

Барыс Шчарбінін, старшы машыніст:

— Збіраю мастацкую літаратуру на гістарычныя сюжэты. А зараз зайшоў — бачу «Спартака» Джаваньёлі. Цудоўная кніга, як не ўзяць.

Тамара Галушкіна, выкладчыца англійскай мовы:

— Ведаеце, забегла і вачам сваім не веру — Хемінгуэй, разумееце, Хе-мін-гуэй! Я ж за ім палюю колькі часу. І тут, раптам, такое шчасце.

Міша Веліканец, вучань 6-га класа:

— У мяне свая ладная бібліятэчка. А цяпер, бачыце, купіў кнігу «Свет прыгод». Люблю вельмі чытаць аб прыгодах.

Нікадзім Варановіч, начальнік электралабараторыі:

— Вельмі добра, што кнігі ў магазіне на розны густ. Я, напрыклад, цікаўлюся тэхнічнай літаратурай. Вось узяў «Даведнік па транзістарах».

Віктар Самсонаў, майстар, старшыня клуба аматараў кнігі:

— Клуб наш толькі, толькі арганізаваўся. Пакуль што ў ім каля двух дзесяткаў членаў, але, думаю, з часам будзе намнога больш, бо ў нашым горадзе людзі любяць літаратуру. Толькі сярод маіх знаёмых больш дзесятка чалавек, якія маюць добрыя бібліятэкі. Так, адзін мой сябра сабраў больш 100 кніг з серыі «Жыццё выдатных людзей». Немалая бібліятэка і ў мяне. Ёсць цікавыя, нават вельмі рэдкія кнігі. Асабліва шмат грамадска-палітычнай літаратуры, яна мне патрэбна, як лектару-міжнародніку. А цяпер некалькі слоў пра наш клуб. Будзем арганізоўваць сустрэчы з пісьменнікамі, праводзіць канферэнцыі чытачоў, будзем прапагандаваць кнігі на прадпрыемствах, ва ўстановах, школах.

...Ідзе час, але людзей у кнігарні не меншае. Цэлая чарга выстраілася да гасцей — Івана Мележа, Янкі Скрыгана, Еўдакіі Лось, віцебскіх літаратараў Маіны Бабарыка і Давіда Сімановіча, кожнаму ж хочацца пайсці да хаты з пісьменніцкім аўтографам.

Я гляджу на ажыўлены і радасны натоўп і думаю, як усё гэта здорава, як здорава, што ў гэтым невялікім рабочым гарадку ёсць некаранаваная ўладарніца, імя якой — Кніга.

М. ЗАМСКІ.

Наваполацк.

Кутох калекцыянера

ЗА РОДНУЮ БЕЛАРУСЬ

Даўно адгрымела вайна, зараслі травой акопы і партызанскія сцежкі. Але народ не забывае сваіх дачок і сыноў, якія аддалі жыццё за свабоду роднага краю. Падарожнічаюць па краіне наклееныя на канвертах паштовыя маркі — маленькія дакументы эпохі, уваскрашаючы ў памяці вобразы герояў вялікай бітвы з фашызмам.

Ратным подзвігам сыноў і дачок нашай Айчыны, якія змагаліся за вызваленне рэспублікі, прысвечана нямала паштовых марак, выпушчаных у нашай краіне. Яны ствараюць хвалюючую дакументальную аповесць пра мужнасць народа, яго любоў да Радзімы.

Ужо ў першыя дні нападу на СССР гітлераўцы сустрэлі на беларускай зямлі ўпартае супраціўленне. Назаўсёды ўвайшоў у гісторыю бяспрыкладны подзвіг абаронцаў Брэсцкай крэпасці. На адной марцы паказаны фрагмент вядомай карціны П. Крываносава «Абарона Брэсцкай крэпасці ў 1941 г.», другая выйшла ў свет да дваццацігоддзя Перамогі над фашызмам, калі цытадэлі над Бугам была ўручана Залатая Зорка Героя. Мастакі Д. Надзеждзін і А. Плятнёў адлюстравалі на ёй бой ля сцен крэпасці, помнік загінуўшым героям і Залатую Зорку. Некалькі спецыяльных мастацкіх канвертаў, выдадзеных Міністэрствам сувязі СССР таксама паказваюць легендарны подзвіг крэпасці над Бугам.

26 чэрвеня 1941 года ля Радашковіч здзейсніў свой подзвіг лётчык-беларус М. Гастэла. Пад Масквой граміў фашыстаў наш зямляк Леў Даватар. Паштовыя знакі 1942 года ўвекавечылі першых герояў Вялікай Айчыннай вайны.

Рыцарам неба, героем Курскай дугі назваў маршал авіяцыі С. Красоўскі лётчыка-камуніста А. Гараўца, які у адным з баёў збіў дзевяць варожых самалётаў. На мастацкім канверце мы бачым партрэт адважнага сына Беларусі.

Слаўнай дачцы беларускага народа, партызанцы і падпольшчыцы В. Харужай прысвечана мініяцюра мастака В. Заўялава.

Легендарны К. Заслонаў на паштовым знаку паказаны на фоне ўзарванага фашысцкага эшалона. З выключнай сілай мастак П. Бендэль намаляваў на марцы аднаго з першых беларускіх партызан, удастоеных звання Героя Савецкага Саюза — Ц. Бумажкова.

Цікавая гісторыя маркі пра бацьку Міная. Ёсць у 73-й школе Мінска піянерскі атрад імя камачдзіра Першай Беларускай партызанскай брыгады Героя Савецкага Саюза М. Шмырова. Вельмі хацелася дзецям мець паштовую марку таго, чыё імя носіць іх атрад. Сваю запаветную мару яны выказалі міністру сувязі БССР В. Афанасьеву. Просьба юных мінчан была задаволена і неўзабаве піянеры атрымалі марку. Мастак В. Піменаў на пярэднім плане намаляваў партрэт бацькі Міная, на другім — партызанскую засаду... Здаецца вось-вось цішыню разарве аўтаматная чарга, загрукочуць выбухі гранат, замітусіцца ў паніцы вораг пад кінжальным агнём партызанскага кулямёта.

Застыў у бронзе з гранатай у руцэ беларускі піянер Марат Казей, які аддаў сваё жыццё за свабоду роднага краю. Тысячы канвертаў з яго партрэтам разышліся па краіне, расказваючы аб мужнасці юнага героя.

Рускі салдат Ю. Смірноў загінуў за вызваленне нашай рэспублікі. Подзвіг яго ўвекавечаны на паштовым знаку, яму пастаўлены помнік у беларускім пасёлку Арэхаўску. Другі помнік узведзены ў вёсцы Вымна. Тут у снежні 1943 года камсамолец А. Углоўскі, кінуўся пад танк са звязкаю гранат. Атака ворага была спынена. І гэтаму герою прысвечана марка з серыі «Залічаны навечна ў спісы воінскіх часцей».

У гонар 15-й гадавіны вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў Міністэрства сувязі арганізавала памятнае гашэнне карэспандэнцыі на Мінскім паштамце.

Да 20-й гадавіны вызвалення рэспублікі ад фашысцкіх захопнікаў былі выпушчаны знак паштовай аплаты і паштоўка ў аднолькавым афармленні мастака Я. Тараса: на фоне салюта, новабудоўляў і беларускага сцяга ўзвышаецца манумент Перамогі — помнік воінам і партызанам, якія загінулі ў баях за вызваленне Беларусі.

Л. КОЛАСАЎ,
адказны сакратар праўлення Беларускага рэспубліканскага аддзялення Усесаюзнага таварыства філатэлістаў.

«ШТАТ-ХАЛЕ»... У МІНСКУ

Каля двух тыдняў Мінскі Палац спорту быў пляцоўкай групы ленінградскіх кінематаграфістаў, якія здымалі тут мастацкі каляровы шырокафарматны фільм аб фігурыстах «Блакітны лёд». Наш карэспандэнт Віктар Салаўёў гутарыў з рэжысёрам-пастаноўшчыкам В. Сакаловым, якога гледачы ведаюць па фільмах «Дзень сонца і дажджу» і «Сябры і гады».

— У апошні час на экранах краіны і за рубяжом дэманструецца многа фільмаў на спартыўную тэму. Мабыць, «Блакітны лёд» не будзе паўтараць знаёмае? — было першае пытанне.

— Працу і творчасць канькабежцаў-фігурыстаў у кіно паказваюць таксама часта. Зарубежныя студыі часцей за ўсё імкнуцца «азорыць» свае стужкі моднымі ідаламі рэвю. Фільмы атрымліваюцца пампезнымі і квяцістымі. Іх можна смела залічыць у разрад чыста забаўляльных: прыемна для вока, думаць няма пра што...

Мы ідзем іншым шляхам. Галоўнае для нас не толькі перадаць прывабнасць і своеасаблівасць знешніх форм фігурнага катання, а і раскрыць псіхалогію людзей, якія прысвяцілі сябе гэтаму цяжкаму, але цікаваму спартыўнаму прызванню. Так — менавіта прызванню. Усё ў тым, што ў нашым фільме не зняты ні адзін прафесіянальны кінаакцёр. У галоўных ролях фільма здымаюцца балерына Вялікага тэатра Саюза ССР Наталля Сядых, ужо вядомая кінагледачам па фільме «Марозка», і сярэбраны прызёр Грэнобльскай алімпіяды па фігурным катанні Аляксандр Гарэлік.

Цяпер ужо ніхто не аспрэчвае тое, што фігурнае катанне на каньках — гэта своеасаблівы сплаў спорту і мастацтва. І для нас, кінематаграфістаў, вельмі цікава будзе паспрабаваць раскрыць характары людзей, якія аддаюць талент і сілы такому віду мастацтва — спорту. Тут абавязкова выступаюць маладыя нашы сучаснікі, сутыкаюцца натуры моцныя і яркія... Ну, зразумела, кіно і даследуе канфлікты, асяроддзе, індывідуальнасці такога плана!

— Скажыце, чаму месцам здымак вы выбралі Мінскі Палац спорту?

— Усё вельмі проста. Ваш спартыўны комплекс вельмі падобны на Венскі «Штат-хале», а чэмпіянат Еўропы ў фігурыстаў праходзіў якраз там. Сюжэт фільма звязаны з гэтай падзеяй. Беларуская сталіца можа канкурыраваць па характару сваіх пабудоў з еўрапейскімі суседзямі.

Мы маем намер паказаць людзей на экране без штучнага ўпрыгожвання, прыадкрыць кулісы ў самыя запаветныя тайнікі душы... Гэта толькі здаецца, што фігурнае катанне патрабуе пераважна фізічнай працы, практыкаванняў. Фігурысты — акцёры, мастакі, а гэта азначае, што іх душа заўсёды ў тым, што яны робяць. І яшчэ — наш фільм задуманы, як своеасаблівы «накцюрн кахання», калі толькі гэты музычны тэрмін можа перадаць задуму. Ён будзе сцвярджаць і апяваць вялікую веру ў чалавечы талент.

Здымкі ўжо заканчваюцца. Цяпер нам прадстаіць трошкі папрацаваць у павільёнах «Ленфільма». Да канца гэтага года героі «Блакітнага лёду» павінны пачаць сваё экраннае жыццё...

— Значыць, мы сустрэнем на экране знаёмых людзей — Наталлю Сядых і Аляксандра Гарэліка? — Чаму вы спыніліся на гэтых выканаўцах?

— Кінематограф цяпер часта звяртаецца да творчасці непрафесіянальных выканаўцаў галоўных роляў. Калі ж улічыць спецыфічныя асаблівасці і мэту фільма «Блакітны лёд», будзе зразумела, што такія выканаўцы найбольш паспяхова і плённа могуць выканаць пастаўленыя мастацкія задачы. Выканаўчы дуэт Наташы і Аляксандра вельмі арганічны, склаўся ён зусім натуральна. Тут нават і не прыходзілася задумвацца пра «сістэму Станіслаўскага» — яны разумеюць адзін аднаго, адчуваюць локаць, лёгка ўстанаўліваюць унутраны кантакт. Майстэрства А. Гарэліка агульнавядомае: на лёдзе ён — «бог»! І сапраўды артыстычны на здымачнай пляцоўцы ў самых складаных іграввых эпізодах. Ну, а Наташа? Яна — балерына. Яна ўжо здымалася ў мастацкіх фільмах. Трэба спадзявацца, што гледачы пераканаюцца яшчэ раз, наколькі правільным быў наш выбар гэтых выканаўцаў, хоць, паўтараю, іх нельга назваць прафесіянальнымі кінаартыстамі...

— Вашы калегі гавораць, што вы на здымачнай пляцоўцы часта імправізуеце. Ці не стварае гэта дадатковых цяжкасцей?

— Разумею пра што вы пытаецеся. На маю думку, рэжысёру нельга быць строгім педантам на здымачнай пляцоўцы і дамагацца, каб былі ажыццёўлены ўсе папярэднія сцэнарныя і рэжысёрскія наметкі. Да таго ж тэма фільма — гэта дынамізм, імправізацыя, лёгкасць... На здымках раз-пораз нараджаецца нешта нечаканае і вельмі каларытнае, з'яўляюцца нюансы ва ўзаемаадносінах паміж героямі, ад якіх я не магу адмовіцца. Ну, давайце лічыць гэта нечым падобным да «лірычных адступленняў» ад рэжысёрскага плана. Хачу падкрэсліць — мы стараемся захаваць стыль аўтараў сцэнарыя Ю. Нагібіна і Ц. Саладара.

— Вы ўпершыню здымалі фільм у нашым горадзе. Скажыце, калі ласка, пра свае ўражанні.

— Упершыню ў Мінску я быў у пяцідзесятым годзе. Калі прыехаў цяпер, не пазнаў беларускую сталіцу. Мабыць, гаварыць пра гэта трывіяльна, але і маўчаць цяжка, бо горад узрушае госця... Шкадую, што ўмовы здымак не дазволілі нам зафіксіраваць на стужцы многія жывыя сцэны з будзённага жыцця Мінска, жыцця, падобнага на свята... Такія сцэны маглі б арганічна ўвайсці ў «Блакітны лёд». На будучае гэта ўлічваецца. «Блакітны лёд» — не апошні фільм нашай групы, і мы спадзяёмся, што кінематаграфічныя шляхі прывядуць нас сюды не адзін раз. Таму — да сустрэчы, дарагія мінчане!

Галоўны рэдактар Н. Е. ПАШКЕВІЧ.

Рэдакцыйная калегія: З. І. АЗГУР, В. М. АЛАДАЎ, А. Ц. БАЖКО (намеснік галоўнага рэдактара), Б. І. БУР'ЯН, А. І. БУТАКОЎ, Р. С. БЯРОЗКІН, К. Л. ГУБАРЭВІЧ, І. М. ДАБРАЛЮБАЎ, В. У. ІВАШЫН, А. С. КАЗЛОЎСКІ, П. М. МАКАЛЬ, У. Л. МЕХАЎ (адказны сакратар), Р. К. САБАЛЕНКА, І. А. САНКОВА, М. Г. ТКАЧОЎ, Ю. М. ЧУРКО, Р. Р. ШЫРМА.

«Літаратура і мастацтва» выходзіць у аўторак і пятніцу.

НАШ АДРАС І ТЭЛЕФОНЫ: г. Мінск, вул. Захарава, 19. Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 3-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 3-25-25, адказнага сакратара — 3-44-04, аддзела літаратуры — 3-21-53, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 3-24-62, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 3-24-62, аддзела публіцыстыкі — 3-24-62, аддзела культуры — 3-22-04, аддзела інфармацыі — 3-44-04, выдавецтва — 6-25-19, бухгалтэрыі — 6-25-87.

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР. Минск.

Індэкс 63856. Друкарня выдавецтва «Звязда». АТ 03905.